

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav etnologie

Bakalářská práce

Veronika Macková

Valašská svatba

Analýza obřadu na základě dobové odborné literatury

Wedding of the Wallachian

Analysis of the ceremony based on contemporary literature

Poděkování

Srdečně bych ráda poděkovala své vedoucí práce doc. PhDr. Ireně Štěpánové, CSc. za vstřícnost, ochotu a dobře míněnou kritiku, panu PhDr. Janu Pargačovi, CSc. za praktické a doplňující poznámky při psaní této práce a dále také prof. M. D. Tp.D. PhDr. Jánů Šramovi, Ph.D. za velmi cenné informace nejen z oblasti etnologie.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citované literatury a dalších odborných, informačních zdrojů.

V.....dne.....

.....

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá svatebním obřadem na Valašsku. Sleduje tento důležitý akt v rodinné obřadnosti z historického hlediska, a to na základě analýzy a komparování dat z dobové odborné literatury.

První kapitola po úvodu zhodnocuje použitou literaturu. Staví se k ní kriticky a bere ohled i na stav oboru na konci 19. století. V další kapitole se popisuje obecný význam svatby ve společnosti, kde se zmiňují klíčové atributy tohoto obřadu. Dále je součástí práce kapitola, která stručně nastiňuje vývoj celého valašského regionu – hlavně příchod Valachů na toto území. Hlavní část této práce obsahuje popis a analýzu jednotlivých fází svatby, které jsou za sebe řazeny chronologicky. Na samotný závěr je uvedena literatura, která byla pro sepsání této bakalářské práce nezbytná.

ANNOTATION

This bachelor thesis deals with the wedding ceremony of Wallachia. It observes this important act in the family ceremony from a historical perspective, based on analysis and comparison of data from the contemporary literature.

The first chapter after the introduction evaluates the bibliography. The thesis approaches the bibliography critically and takes into account the state of the field at the end of 19 century. The next chapter describes the general importance of the wedding in society and mentions the key attributes of this ceremony. Another part of the thesis briefly outlines the evolution of the Walachian region – Wallachs' coming to this area particular. The main part of this thesis contains a description and analysis of the different stages of the wedding, which are chronologically arranged. At the very end, literature used in this thesis is listed.

Klíčová slova: svatba, rituál, obyčej, obřad, družba, nevěsta, ženich, Valašsko

Key words: wedding, ritual, usage, ceremony, wedding official, bride, groom, Wallachia

Obsah

1. Úvod	6
2. Zhodnocení literatury a pramenů	7
3. Svatba a její význam ve společnosti	12
4. Původ Valašska a Valachů	13
5. Valašská svatba a její fáze	15
5.1. Zpyty neboli ohledy	15
5.2. Námluvy	16
5.3. Svatební čas	18
5.4. Troje ohlášky	19
5.5. Zvaní na svatbu	20
5.6. Pondělí před zdavkami	23
5.7. Úterý ráno před zdavkami	24
5.8. Cesta do kostela	31
5.9. V kostele	32
5.10. Po zdavkách	33
5.11. Svatební hostina	33
5.12. Svatební koláč	40
5.13. Čepení neboli babení	43
5.14. Další dny svatebního veselí	44
6. Závěr	46
7. Bibliografie	47
PŘÍLOHA	50

1. Úvod

V této bakalářské práci jsem se zaměřila na popis Valašské svatby na konci 19. století. Tento jeden z nejdůležitějších rituálů rodinné obřadnosti jsem se snažila nejenom popsat, ale také zanalyzovat. Svoji pozornost jsem věnovala mladému páru, který poprvé vstupoval do svazku manželského. Základem práce je tedy modelová situace, kde nechybí žádný důležitý člen svatby (oba novomanželé mají jak otce, tak matku).

Práce je členěna na etapy obřadu dle chronologického uspořádání. První kapitolou jsou zde zpyty, za nimi následují po sobě jdoucí ostatní etapy obřadu a na úplném závěru odborné části je stručně nastíněn průběh svatby v dalších dnech.

Práce nese stejný název jako publikace od Matouše Václavka – Valašská svatba. I když se práce od sebe liší,¹ základní téma a jeho zakotvení v čase je stejné. Vracím se k němu po 120 letech. Společnost a etnologie v tomto období prošly významným vývojem a mým cílem bylo, tento posun naznačit především v metodologii a interpretaci.

¹ Zde popisují podobu valašské svatby v 90. letech 19. století na základě komparování dat a následné analýzy. Václavek ve Valašské svatbě zase popisuje svatbu na základě dat získaných z vlastního terénního výzkumu.

2. Zhodnocení literatury a pramenů

Tato práce pojímá téma z historického hlediska, a tudíž byla literatura a historické prameny k napsání práce to hlavní. Vychází a opírá se o nastudované materiály, ale zároveň také k literatuře přistupuje s nadhledem a odstupem. Text je pojat na základě srovnání získaných informací a následného vyhodnocení jejich vzájemných podobností, odlišností anebo úplné originality textu.

Nejstarším historickým pramenem, se kterým jsem při psaní pracovala, byla práce od Františka J. Vaváka *Smlouvy a chvalitebné řeči svatební pro družbu a svatebčany*.² Je to dobový pramen, autorem je venkovský písmák a samouk, který se (středočeských) svateb sám aktivně zúčastňoval v nejrůznějších rolích.

F. J. Vavák ve své práci propojil svou vlastní praktickou zkušenost s literaturou, která mu byla dostupná, a na základě nich sepsal svatební řeči (pro družbu, družičky, mládence, rodiče novomanželů a také pro kuchařku). Autor pravděpodobně chtěl ustálit a možná i zušlechtit tento rituál. Zřejmě se také domníval, že jeho úroveň upadá a je třeba ji kultivovat. Toto téma, jak již z názvu vyplývá, je předmětem celé publikace. F. J. Vavák popisuje i to, co by družba³ nebo jiný účastník svatby, měl v určité fázi svatby udělat – kam se postavit, posadit, kam jít - podává tedy něco na způsob scénáře. Autor neuvádí konkrétní jména, názvy vesnic či místní pojmenování hospodářství, ve kterých nevěsta a ženich vyrůstali. Tyto informace nahrazuje pomlčkami. F. J. Vavák tuto publikaci psal pro člověka (pro své sousedy), který byl stále připoután k půdě a svému hospodářství, a který potřeboval detailní a jasný návod, jak postupovat. Díky tomuto detailnímu návodu si tak mohl osvojit jazyk a způsob vyjadřování, který se lišil od jeho běžné mluvy.⁴ Svatba je důležitý přechodový rituál a ten si žádá zvláštní jazyk a formu. Jedná se tedy o univerzální příručku jak postupovat na každé svatbě, kterou autor psal pro venkovského člověka.

² Tato publikace mi byla dostupná ve dvou výtiscích. Ten první byl z roku 1765 a druhý z roku 1851 psaný švabachem. Téměř většinu informací jsem studovala ze staršího výtisku.

³ Družba byl vedle novomanželů a jejich rodičů jedna z nejdůležitějších osob. Ten celou svatbu řídil. Udával pokyny, jak samotným novomanželům tak i ostatním svatebčanům, co mají dělat a vybízel je k vykonání důležitých náležitostí svatby (např. poděkování budoucím novomanželů „panímámě a pantátovi“).

⁴ Venkovský člověk v 18. století chodil maximálně jednou za týden v neděli do kostela, takže znal vedle svého jazyka pouze modlitby a litanie.

Klíčovou publikací pro tuto bakalářskou práci mi byla *Valašská svatba* vydaná v roce 1892. Autorem je Matouš Václavek, učitel a spisovatel zabývající se zeměpisem, dějepisem a hlavně také národopisem.⁵ Do Vsetína přišel v roce 1871, kde začal působit jako regionální vlastivědný pracovník a svůj zájem nejvíce věnoval duchovní kultuře, folklóru a dějinám celého Valašska. Nejvíce však Vsacku. Jeho pozornost nebyla zaměřena pouze na rodinnou obřadnost, ale sbíral také pohádky, pověsti, hádanky, a dokonce i lidové hry.

Valašská svatba, jak již z názvu vyplývá, by měla pojednávat o celém regionu. Autor zde ale popisuje hlavně Vsacko – svatbu v Novém Hrozenkově, kterou doplnil informacemi z okolních vesnic.⁶ Václavkovým hlavním informátorem přímo ve zmíněném Novém Hrozenkově byl Josef Ország – Vranovský. Bohatý statkář, který měl tendence Valašsko co nejlépe reprezentovat. Jednalo se však o jeho svérázové tendence, které se s realitou příliš neztotožňovaly. M. Václavek popsal svatbu v jeho rodině a ta se svým bohatstvím a hojností určitě lišila od svateb ostatních obyvatel Nového Hrozenkova (i Valašska vůbec). Valaši byli totiž vždy velmi chudí – J. Ország byl v tomto směru výjimkou; ostatní si nemohli dovolit takový velkolepý obřad. Je tedy třeba pohlížet na Václavkovu publikaci s opatrností.

Matouš Václavek na konci 19. století, kdy se začala rodit etnografie jako odborná disciplína, probouzel se zájem o lidovou kulturu, a to nejen díky Národopisné výstavě československé, která se konala v roce 1895, patřil do konzervativní vlny první generace národopisců, kteří se snažili zachránit pomalu mizející lidovou kulturu, ve které spatřovali znak naší národní specifičnosti.

Vesnická svatba byla tou nejlepší volbou pro záchranu a také oživení starých zvyků a obyčejů. Svatba vesnická proto, že život na vesnici byl považován za držitele tradičního způsobu života. Členové této konzervativní skupiny se zároveň snažili o očištění rodinných obřadů (nejenom svatby) od vulgarismů, čímž navazovali na etnografii z konce 18. a začátku 19. století.

Matouš Václavek tedy také idealizoval, očišťoval a zároveň tedy stylizoval při popisování novohrozenkovské svatby. Svatba v rodě Országovském, kdy se bohatství tohoto rodu odráželo ve všech oblastech obřadu (oděv, jídelníček, průběh svatby...), se tedy nemůže brát jako klasický model svatby na konci 19. století pro celé chudé Valašsko.

M. Václavek práci rozčlenil do kapitol, které nazval podle jednotlivých etap svatby – zpyty, námluvy, ohlášky... až po druhý den po svatbě. Autor popsal celý průběh svatby,

⁵ A to převážně na Valašsku.

⁶ U těchto údajů stěžuje práci nepřesná lokalizace.

doplnil ji svatebními písněmi i s nápěvy a svatebními řečmi (družby, mládenců, družiček, rodičů). V závěrečné části věnuje svoji pozornost popisu městské svatby – konkrétně z Frenštátu pod Radhoštěm. Tato městská svatba však M. Václavka nijak zvlášť neohromila, neboť v ní cítil ztrátu lidového rázu – ztrátu specifčnosti. Tradiční obyčeje a zvyky se z ní rychle vytrácely.

M. Václavek při popisu byl určitě Josefem Országem a jeho svérázovými tendencemi do jisté míry ovlivněn. Míra vlivu se dnes dá těžko dokázat, ale je patrná z textu, konkrétně z kapitoly *Oblek svatební*, kdy M. Václavek píše, že doplňkům k országovým krojům, které měl ženich na svém klobouku, se místní chlapi posmívali. Hned ale uvádí, že důvodem byla jistě závist.⁷ Ország měl nejenom doplňky ale kroje jako takové velmi zdobné, barevné, a to pro chudé Valašsko jistě nemohlo být typické (tradiční). Proto by možná tato práce měla nést název „Orszácká svatba v Novém Hrozenkově“ nikoli „Valašská.“

Vedle Matouše Václavka se do konzervativní skupiny etnografů a folkloristů řadí také František Bartoš, který patří mezi první autory své doby popisující svatbu. Jeho publikace nese název *Moravská svatba* a byla vydána také v roce 1892, jako Václavkova Valašská svatba. F. Bartoš svoji práci vydal pod záštitou knihovny Českého lidu. Moravskou svatbu autor sepsal na základě získaných dat z vlastních terénních výzkumů, a také na základě sběrů svých spolupracovníků. Také se zabýval vesnickým životem a v tomto směru si velmi rozuměl s Čenkem Zíbrtem. Matouš Václavek byl F. Bartošův dobrý přítel, možná i proto nacházíme v jejich textech místy téměř totožné informace – byli stoupenci stejné skupiny (konzervativní); oba autoři si byli názorově blízcí a dá se tedy usoudit, že si mohli i svá získaná data předávat.

Bartošova práce je opět rozčleněna na jednotlivé fáze svatby, které jsou řazeny chronologicky za sebou. F. Bartoš se mylně již od začátku práce domníval (idealizuje), že vztah dvou lidí od prvního okamžiku sympatií a známostí směřoval k manželství, a to na základě jejich nevinné platonické lásky. Na konci 19. století však stále platil zákon majetku a ten samozřejmě ovlivňoval i manželské vztahy. Prostřednictvím sňatku v patriarchální společnosti přistupoval ženichův otec na sňatek pouze u té dívky, která bude pro realizaci jeho plánů nejvhodnější. Vhodnost byla udána výší dívčina věna, které mělo pokrýt výplatu

⁷ „Že šmuky orszácké bývaly až »přes právo« nádherné, toho svědkem nejlepším je násl. popěvek: ‚Orszáci, Orszáci, poprodali lůky, pokúpili sob, šmuky na klobúky.‘ Písničku složili chlapi, kteří Orszáckým těch šmuků záviděli.“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 21.

dědických podílů (ženichovi sourozenci a rodiče).⁸ Pokud ženichova rodina (hlavně otec) neznala výši hospodářství nevěstiny strany, tak se za tímto účelem konaly tzv. *zpyty* neboli *ohledy*. Již od námluv se tedy řešilo ekonomické zajištění mladého páru a jejich rodin.

F. Bartoš se při studiu a psaní práce zaměřil na celou Moravu, což je pro studium rozsáhlé území.⁹ Moravská svatba však není zcela kompletní. Například nám není známo období, kterému se F. Bartoš věnoval a co se týče místního určení, zde práce také velmi strádá. Místy je uveden přesný název lokality, dost často se však setkáváme s označením „někde.“ Tím práce ztrácí na ověřitelnosti a odbornosti. V době, kdy publikace vyšla, byla laickými čtenáři a částí odborné veřejnosti velmi ceněna – byla vzorem jak pro české tak pro slovenské začínající etnografy. Dokonce i v časopise *Athenaeum* byl v roce 1892 otištěn článek, ve kterém byla Bartošova Moravská svatba posouzena, jako velmi zdařilá. Jiné Bartošovy články zde bývaly často kritizovány. Doslovně se v časopise píše: „Podaří-li se pořadatelskému ‚Knihovny Českého Lidu‘ získati stále monografií tak pěkných, jako tomu při čísle 2., bude míti Knihovna v posavadní naší literatuře národopisné význam nepopíratelný.“¹⁰

Na závěr práce se stejně jako M. Václavek F. Bartoš zabýval popisem městské svatby, a to ze Bzenecka. Oba byli v této kapitole svých prací velmi nadčasoví. Dnes se tyto kapitoly řadí do urbánní etnologie.

V knize *Přechodové rituály* od Arnolda van Gennepa¹¹ mi pro tuto práci byla nejvíce přínosná kapitola *Zásnuby a svatba*. Autor byl významný francouzský etnolog, antropolog a religionista. Tato kniha mi byla nejvíce přínosná po metodologické stránce, a díky nastínění obecných rysů svatby mi ozřejmila plno faktů. Například A. van Gennepovo rozčlenění rituálu na 3 fáze: 1. odloučení 2. pomezí 3. přijetí, nebo že zásnuby jsou rituálem odlučovacím i pomezním a končí buď úvodním přijetím do nového prostředí, anebo odloučením od pomezí považovaného za nezávislou etapu¹² => zrušením zásnub, mi při pochopení obřadu velmi pomohly.

⁸ Ti se po předání hospodářství svému synovi odebírali na vejminek, který byl ale stále součástí usedlosti.

⁹ Což je velmi široké území. A úplné zobecnění se nedá napsat na pár stran. Je rozdíl, zda popisujeme svatbu z okolí Telče, anebo z oblasti okolo Ostravy. Sice jsou obě města součástí moravského území, ale vzdálenost mezi nimi je cca 300 km. A to na druhy zvyků, tradic, obyčejů a životního prostředí vůbec, má velký vliv.

¹⁰ Časopis *Athenaeum*, IX., Praha, 1892, s. 200.

¹¹ Vydané v roce 1911 a do češtiny přeložené v roce 1997.

¹² Gennep, A. van, *Přechodové rituály*, Praha, 1997, s. 111.

Publikace *Svatební obřad (současný stav a proměny)* vydaná pod záštitou Václava Frolce je složena z několika odborných studií napsaných různými autory či autorkami. Vybrala jsem si 2 studie vztahující se k regionu, který ve své práci popisuji – k Valašsku. Ta první je od Jany Wolfové *Svatba na Vsetínsku* a druhá od Anny Kramolišové *Současná svatba v Rožnově pod Radhoštěm*. Obě popisují podobu svatby v 80. letech 20. století.

Jana Wolfová v práci uvádí, že se svatby dají sledovat z několika rovin pozorování: - sociální podmínky, majetkoprávní vztahy a jejich odraz ve svatbě; - životnost obyčejů a jejich návaznost pro účastníky svatby a – společenské normy a hodnocení současné svatby vesnickým kolektivem.¹³

Druhá studie byla od Anny Kramolišové, která popisuje diferenciaci v pořádání svatby v Rožnově p. Radhoštěm. Lidé mají jiný úhel pohledu na přípravy před svatbou a na celý průběh svatby pokud se žení či vdávají podruhé nebo potřetí.

Při psaní mi byly přínosné i odborné publikace ze současnosti, a to *Vlastivěda Moravská* od Josefa Jančáře a kolektivu vydaná Muzejní a vlastivědnou společností v Brně a Ústavem lidové kultury ve Strážnici v roce 2000, a druhá práce nese název *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* vydaná Akademickým ústavem ČR v Praze v roce 2007.

¹³ Frolec, V., *Svatební obřad (Současný stav a proměny)*, Brno, 1983, s. 226.

3. Svatba a její význam ve společnosti

Svatba je jeden z nejdůležitějších obřadů v životě člověka. Je přechodovým rituálem, kdy počátečními ohláškami se člověk odlučuje od skupiny svobodných mladých lidí, následně je na pomezí¹⁴ (doba zasnoubení) až do svatebního dne, a po oddání je začleněn do skupiny vdaných žen¹⁵ nebo ženatých mužů. Je také souhrnem mytologických, církevních a právních zvyklostí,¹⁶ které mladý pár doprovázejí až do uzavření manželství. Svatba je všeobecně platná právní norma, kterou společnost pokládá za jediný rituál potvrzující manželský svazek.¹⁷ Je to složitý akt, který je souhrnem právních úkonů, norem správného chování a vystupování a mění mladému páru status. O svatbě se spontánně zachovávají zvyky a obyčeje a zároveň se také provádí magické úkony, které mají dosáhnout určitých praktických výsledků (např. vydávání falešné nevěsty ženichovi má odvrátit zlé síly a jejich působení v manželství příslušného páru).

Důležitým prvkem o svatbě je účast svatebčanů. Jako u spousty dalších rituálů (pohřeb, úvod) je účast třeba celé obce i velmi praktická, neboť při svatbě nebo i zmíněném pohřbu jsou všichni přítomni, účastní se daného rituálu a jejich role má dopředu předepsaná pravidla. Jeho konečný stav (uzavření manželství, pochování nebožtíka do hrobu) všichni vidí na vlastní oči a rodina pak nemusí vynakládat síly a finanční prostředky na oznamování změny, která se v jejich lokálním společenství stala. Po obřadu se všichni rozejdou a každý ví, jak se stavět k nové události, která v obci nastala (jak oslovovat nový manželský pár; jak se chovat k pozůstalým). Svatba tedy není otázkou pouze novomanželů a jejich dvou rodin,¹⁸ ale je to celospolečenská událost, kdy každý účastník svatby má svoji funkci, práva a povinnosti.

¹⁴ Není součástí ani mladých svobodných lidí ani dospělých vdaných občanů příslušné oblasti.

¹⁵ U žen je typickým přijímacím rituálem tzv. *čepení*.

¹⁶ Brouček, S. – Jeřábek, R. a kol., *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha – Brno, 2007, s. 995.

¹⁷ Tamtéž, s. 995.

¹⁸ I když jsou na celé svatbě nejdůležitějším prvkem.

4. Původ Valašska a Valachů

Valašsko je nejvýchodnější region v České republice a protéká jím řeka Bečva. Je to hornatá oblast o rozloze asi 352 km².¹⁹ Jeho „hlavním městem“, které je zároveň i městem správním, je Vsetín. Nejstarší středověké osídlování tohoto území je doloženo z roku 1255.²⁰ Území mezi slovenskými Javorníky a moravskými Beskydy bylo však ve středověku dlouho neosídleno. Byl to důsledek bojů, kdy Maďaři zničili Velkou Moravu a zároveň si podmanili také Slovensko. Tímto se narušila integrita území a tato oblast byla kvůli zeměpisným podmínkám dlouho neosídlena.

Obrázek 1 Mapa s vyznačenou oblastí Valašska (Pavel Sušeň)

Od poloviny 13. až do 14. století bylo hlavní velké osídlování, a to převážně v nížinách, které dalo základní podobu sítě vesniček, měst, šlechtických sídel a církevní správy.²¹ V 16. a 17. století už bylo údolí osadníků přeplněno, a tak se začaly mýtit pozemky a osídlovat horské svahy a náhorní plošiny, kde postupem času lidé začali stavět svá stavení.²² Toto území kolonizovali sousedé z karpatského pohoří, převážně z Rumunska, a těm se

¹⁹ <http://www.jiznivalassko.cz/> <únor 2010>

²⁰ http://www.jiznivalassko.cz/menu.php?nazev_ascii=historie_a_rust <březen 2010>

²¹ Tamtéž <březen 2010>

²² http://www.risy.cz/historie_valasska_cz <březen 2010>

posléze začalo říkat Valaši. Toto osídlování horských oblastí mělo dozvuky ještě v 18. století, tedy v době tzv. valašské pastevecké kolonizace.²³ Z jejího rozsahu a míry vlivu se zpravidla odvozuje osobitost lidové kultury na Valašsku,²⁴ a také označení valach - pastevec. Pastevectví mělo tedy na utváření valašského etnika (jejich kultury, dialektu...) veliký vliv.

Významnými řemesly kraje bylo soukenictví a sklářství (které bylo většinou vedeno německým etnikem), ale mezi hlavní zdroje obživy vždy patřilo zemědělství a chov dobytka. Lidé zde převážně chovali hovězí dobytek a koně (byli pro ně zároveň tažnou silou). Ovce sice byly součástí každé usedlosti, ale ty se chovaly pouze v malém počtu. V oblastech, kde byla neúrodná půda a zemědělství se příliš nedařilo (např. oblast horních Kysuc), byli muži nuceni k doplňkové výrobě. Tou bylo například drátenictví nebo dřevařství. V některých případech odcházeli muži za prací do jižnějších úrodnějších oblastí. Ženy s dětmi zůstávaly doma a obhospodařovaly políčka.

Obyvatelé tohoto území byli až do protireformace téměř všichni protestantského vyznání. Teprve až po roce 1781, po vydání tolerančního patentu, se začaly opět obnovovat evangelické církve. Máme doklady, že na přelomu 19. a 20. století byli Valaši stále v drtivé většině katolického vyznání.

²³ Brouček, S. – Jeřábek, R. a kol., *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha – Brno, 2007, s. 1102.

²⁴ Tamtéž, s. 1102.

5. Valašská svatba a její fáze

5.1. Zpyty neboli ohledy

Když bylo rozhodnuto o svatbě, bylo třeba dodržet určitých zásad a podle nich postupovat. Nejdůležitější věcí k projednání bylo zjistit, zda rodiče se svatbou souhlasí. Tomuto zjišťování se dříve říkalo *vyzpytovat* nebo také *ohledat* situaci.

V této prvotní fázi svatby dívka neměla velikou účast, neboť veškeré zařizování bylo na budoucím ženichovi a jeho rodině. Nevěstina rodina byla v očekávání a připravovala se na projednávání potřebných záležitostí k uskutečnění svatby. František Bartoš v Moravské svatbě píše, že „povinností ženicha bylo vyjednat si svou nevěstu u jejich rodičů.“²⁵ U Matouše Václavka ženich diskutuje se svými rodiči, zda mu nevěstu schválí, ale do nevěstina domu jde příbuzný nebo družba. Ten má *vyzpytovat* nebo také tzv. *ohledat*, zda-li nevěstini rodiče se svatbou souhlasí. M. Václavek ještě píše, že na Novém Hrozenkově do nevěstina domu šla také příbuzná tzv. *světlá župica*, „která tomuto sňatku přeje a má také ovšem jazyk na pravém místě. Někde také promlouvají o těchto věcech buď otcové nebo matky nastávajících ženichů.“²⁶

I když přesně nevíme, kdo ze strany ženicha šel do domu k nevěstiným rodičům na ohledy, tak nám ale obě publikace dokládají, že celý tento akt zařizoval ženich s pomocí svých příbuzných nebo případně i družby; dále že rodiče nevěsty čekali na „vyslance“ z ženichovy strany, kterému měli vyjádřit svůj souhlas či nesouhlas se svatbou; budoucí nevěsta se organizování zpyt nezúčastňovala; dívčini rodiče zde zastávali významnou roli, neboť se celý tento obřad nazývá zpyty (ohledy) proto, že se u nich doma měla vyzpytovat situace, zda se sňatkem souhlasí.²⁷ Bez jejich souhlasu totiž ke sňatku dojít nemohlo. Výběr lidí, kteří měli vyzpytovat situaci, byl tedy důležitý. Museli umět jednat.

Je zajímavé, že ani František Bartoš, ani Matouš Václavek ve svých pracích nehovoří o ekonomické stránce obřadu. A to bylo to nejdůležitější, podle čeho se rodiče rozhodovali, zda budou souhlasit se sňatkem. Ženichova strana přistupovala na sňatek pouze v případě, že jim vyhovovala výše nevěstina věna. Pokud tomu tak nebylo, tak se svatba nekonala. Děti

²⁵ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 7.

²⁶ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 11.

²⁷ Nejčastěji se dívka stěhovala do domu svého manžela (společnost byla patrilokálně uspořádána).

v 90. letech 19. století chovaly ke svým rodičům obrovskou úctu – v případě nesouhlasu bylo nemyslitelné, že by se rodičům postavily. Zde platil majetkový zákon a ten zasahoval i do partnerských vztahů. O této stránce obřadu se však ani jeden z autorů nezmiňuje. Pouze M. Václavek ve Valašské svatbě v kapitole o námluvách píše, že pokud se strany nedohodly, tak se mladý pár rozešel a žádná svatba se nekonala. Ovšem v jakých věcech se nemuseli shodnout, se zde už více nepopisuje.

5.2. Námluvy

Námluvy navazovaly hned na zpyty. Když nevěstiny rodiče se svatbou souhlasili, tak za pár dní po ohledech přišel do domu (nejčastěji) ženich se svým otcem a družbou.²⁸ Někdy si k sobě vzali ještě další svědky. František Bartoš zaznamenal, že do domu nejprve vstoupil družba, který pozdravil a zdvořile požádal, zda by mohl vstoupit ženich i se svým doprovodem. Po souhlasu zbylí vstoupili do světnice a poté se posadili. Nato začal družba s obřadní řečí, ve které promlouval k nevěstiným rodičům a sděloval jim hlavní důvod jejich návštěvy. M. Václavek ve Valašské svatbě popisuje příchod „družiny“ do domu takto: „Neřeknou sice hned, proč přicházejí, nýbrž *okolkuju* a *okolkuju*. např. »*Slyše-i zme, že máte na prodej ovečku, kravičku a j.*«²⁹ Kravička a ovečka v této řeči symbolizovaly nevěstu – zde opravdu šlo o jakýsi druh obchodu mezi dvěma rodinami.

Hospodář samozřejmě znal pravý důvod jejich návštěvy, ale byl to rituál, který obě strany „sehrávaly“. Po tomto poeticky zastřeném oznámení, které mělo představovat záminku jejich příchodu, je hospodář začal provádět po celém svém hospodářství. V rituálu je ukryt pravý důvod jejich návštěvy – přišli dohodnout výši dívčina věna, obvěnění, výměnek, co dostane dívka do výbavy atp. Pro ženichovy rodiče byla tato „předehra“ před samotným vyjednáváním důležitá v tom, že tak mohli zhlédnout hospodářství druhé strany a udělat si tak obrázek, kolik asi tak nevěsta „dostane do začátku.“ Jakmile se tak stalo, vrátili se zpátky do světnice a teprve tehdy začal družba hovořit o pravé příčině jejich příchodu (i když ho všichni

²⁸ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 8; Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 172; Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 11 a Vavák, F. J., *Smlouvy a chvalitebné řeči svatební pro družbu a svatebčany*, Jindřichův Hradec, 1765, s. 14.

²⁹ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 12.

od samého začátku znali). Bartoš podrobněji popisuje svatební řeči, které se u celých námluv vedly:

*„Slovutný pane bratře a s ním všickni dobří a poctiví lidé, kteréž
Bůh všemohoucí s tímto mladým ženichem do tohoto příbytku shromážditi
ráčil, nad čímž on veliké zalíbení a pan otec veliké potěšení má.“³⁰*

Ve svatebních řečech nemohly chybět náboženské prvky – buď přímo citované pasáže z Bible, anebo biblické příběhy interpretované vlastními slovy.³¹ Což celému rituálu dodávalo větší důležitost a váhu, neboť při odkazování na Písmo svaté a jeho obsah se tak vysvětloval důvod lidského bytí na tomto světě a následně důvod společného soužití dvou lidí opačného pohlaví. Pán Bůh stvořil nejprve muže, a poté z jeho žebra mu vytvořil ženu, aby byla stále po jeho boku. Člověk už od přírody má zakódováno žít v páru, hledat si k sobě toho nejvhodnějšího partnera. O tom všem se při námluvách hovořilo, a také se tím vyjadřovala a odůvodňovala náklonnost Pána Boha k manželství.

Celé námluvy se konaly proto, aby se obě rodiny dohodly, zda se sňatkem souhlasí (zda dají mladému páru požehnání). Souhlas byl však mladému páru dán až po projednání majetkových záležitostí. Matouš Václavek popisuje: „Nebylo-li možno o námluvách se shodnouti v té neb oné věci, »ženiši« se rozejdou. »Neměli si byt'«.³² Ve valné většině se však rodiny dohodly. Po ujednání bylo zapotřebí tyto „smlouvy“ sepsat u notáře za přítomnosti svědků³³ a dále je vepsat do gruntovních knih. Před josefínskými reformami, kdy vrchnost měla v zemi ještě velikou moc nad životem svých poddaných, se muselo žádat o svolení. Řečník (neboli družba) před vrchností předčítal svatební smlouvy a následně je, pokud souhlasili, vrchnost podepsala a dala tak svolení k sňatku. Budoucí novomanželé si poté vzájemně dali drobné dary a „Nedali-li si ještě prstýnků, tož si je dají nyní.“³⁴ U M.

³⁰ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 9.

³¹ „... aby se Pána Boha bál, přikázání jeho zachovával, jakož tak, příklad toho máme v písmě svatém v prvních knihách Mojžíšových, že když Bůh všemohoucí tento *okeršlek* světa stvořiti ráčil, že jest se to líbilo Bohu svrchovanému, že jest to dobře.“ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 10.

³² Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 12.

³³ „K tomu se přibírají jako svědkové představený obce a některý radní nebo známý soused.“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 12.

³⁴ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 13.

Václavka nevěsta ženichovi dává *košulu* a ženich nevěstě střevíce a hedvábný šátek,³⁵ který má dívka na hlavě při čepení. U F. Bartoše nevěsta zase dává ženichovi na talířku snítek rozmarýnu a vyšívavý šátek a ženich nevěstě stříbrný peníz.

5.3. Svatební čas

Dobu svatebního veselí určovalo hned několik faktorů např. zemědělské práce a s nimi spojené zásoby potravin, církevní předpisy a zákazy a magické pověry. Nejčastěji se svatby konaly na podzim, o masopustě a po Velikonocích o tzv. *provodech*.³⁶ František Bartoš popisuje, že výběr doby byl závislý na povaze nevěsty (je to staré moravské pořekadlo). „V půst totiž, jenž následuje po masopustě, není polních prací; mladá žena může se tedy vylenošiti; v provody začínají se polní práce, jichž valná část připadá nevěstě, anež tchyně doma hospodaří; po vinobraní následují pak hody, a jest' po práci, může tedy nevěsta do vůle užívatí tance.“³⁷ V celé historii, a platí to i dnes, se nejméně svatby konaly v měsíci květnu. Věřilo se v magickou pověru „v máji na máry“, a to už od dob starých Římanů.³⁸ Dalším obdobím, kdy se svatby nekonaly, bylo v „době předvelikonočního půstu, o adventu a v době rodinného smutku po zemřelém.“³⁹ Pokud si samozřejmě situace vyžádala jednu z výše zmiňovaných dob a církev neměla námitek, tak se svatba uspořádala, ale jednalo se nejčastěji o tzv. tichou svatbu. Svatební veselí trvalo v průměru 2 – 3 dny a nejčastěji se sňatky uzavíraly v úterý.⁴⁰ Délku trvání veselí ovlivňovaly finanční možnosti rodin.

³⁵ Stejně druhy darů: „Nevěsta dávala ženichovi nejčastěji košili, ženich obstaral své nevěstě šátek, látku na zástěru, nebo střevíce; těm se říkalo na Horácku a na Hané poslušné.“ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 173.

³⁶ „Písemné zprávy z 16. století dokládají, že v českých zemích se tradičně svatby nejčastěji konaly o masopustu a kolem sv. Kateřiny (25.11.).“ Brouček, S. – Jeřábek, R. a kol., *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha – Brno, 2007, s. 1003.

³⁷ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 14.

³⁸ Brouček, S. – Jeřábek, R. a kol., *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha – Brno, 2007, s. 1003.

³⁹ Tamtéž, s. 1003.

⁴⁰ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 173; „Dnem svatebním bývá nejčastěji úterý...“ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 14.

5.4. Troje ohlášky

Tradičně bývaly troje ohlášky, které si objednával ženich a otec nevěsty. Ohlášky se tzv. „zanesly na faru“⁴¹ a během nich mohl kdokoliv vznést námitky proti chystajícímu se sňatku. V době, kdy probíhaly ohlášky, musel mladý pár opětovně navštívit faráře (katechismus). Snoubenci se učili o zásadách a složkách křesťanské víry - v tomto případě především o podstatě manželství z duchovní stránky.

Po třetích ohláškách v neděli chodívali mládenci a družby po domech potencionálních družiček a prosili jejich rodiče, zda by se dívky mohly zúčastnit svatby. V tu stejnou neděli chodívala nevěsta odpoledne na požehnání do kostela. Naposledy jako svobodná dívky, což bylo reflektováno také na její úpravě hlavy.⁴² F. Bartoš ještě píše, že nevěsta byla oblečená do svatebního oděvu, jen si na hlavu nevzala věnec, a do kostela ji doprovodil ženich s družbou.⁴³

Celý poslední týden před svatbou chodila nevěsta se svojí družičkou po nejbližší rodině a známých⁴⁴ (tzv. *po novosedlí*).⁴⁵ Družička za ni žádala o příspěvek na nevěstinu výbavu a současně zvala na svatbu nebo tzv. *na zavíječku*.⁴⁶ Literatura nejčastěji dokládá, že nevěsta dostávala peníze, kousek plátna, čepec, rukávce a šátek.⁴⁷ Někde se jí dostalo i potravin (mouka, cukr, vejce, máslo, ořechy). Tento druh výpomoci pochází ze starého obyčejového práva, kdy se celá vesnice podílela na založení nové „hospodářsko-společenské jednotky.“⁴⁸ Když nemohli vypomoct materiálně, tak alespoň pomáhali prací. Byl to důkaz společenské soudržnosti v obci a dát dar (ať materiální nebo v podobě výpomoci) vytváří mezi lidmi hlubší pospolitost a vzájemnou závislost. Postupně se tento zvyk začal vytrácet,

⁴¹ Visely na dveřích kostela a vzhledem k tomu, že z vesnice chodívali všichni do kostela, byl tedy každý informován.

⁴² „To jde už naposledy v ocásku (s lelíkem, copem).“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 13.

⁴³ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 15.

⁴⁴ „Poslední týden před svatbou chodí nevěsta po »novosedlí«, t. j. obchází nejbližší rodinu a známé, jež chce na svatbu pozvat.“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 13.

⁴⁵ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 13; Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 173.

⁴⁶ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 173.

⁴⁷ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 13; Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 173.

⁴⁸ Brouček, S. – Jeřábek, R. a kol., *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha – Brno, 2007, s. 998.

neboť na něj v průběhu doby lidé začali pohlížet jako na žebrání. I když pouze F. Bartoš ve své publikaci píše, že *po novosedlů* chodily jen chudé nevěsty. V Národopisné encyklopedii je napsáno, že až od 2. poloviny 19. století chodily žádat o výpomoc v českých zemích jen chudé nevěsty. Ve Václavkovi a Vlastivědě Moravské máme ale doklad, že chodily i nevěsty z bohatších rodin, neboť se jednalo o starý zvyk, který se nesměl porušit.⁴⁹ Nevěsty, které se na Valašsku považovaly za bohatší, byly ale ve srovnání s jinými regiony stále chudé.

Jelikož F. Bartoš Moravskou svatbu napsal ve stejném roce jako M. Václavek Valašskou svatbu, a jejich data si zde protiřečí, můžeme konstatovat, že se tento zvyk pravděpodobně lišil od oblasti k oblasti. F. Bartoš totiž shromáždil data z celé Moravy a i z části Slovenska, kdežto M. Václavek pouze z Valašska, konkrétněji z Nového Hrozenkova. U M. Václavka je však doložena síla tradice, která se nesměla porušit a dodržovala se za jakýchkoliv okolností. I když měla rodina dostatek prostředků k zajištění svatby. Valašsko je i dnes jeden z nejtradičnějších regionů u nás, ale je možné, že v ostatních částech Moravy na konci 19. století k tomuto zvyku zaujímali jiný postoj. Nový Hrozenkov se však držel zavedených tradic, možná uměle posilovaných rodinou Országových.

V době ohlášek chodila nevěsta případně ještě tzv. *na mínku*.⁵⁰ Tento zvyk se udržoval tehdy, pokud ženich neměl matku a ani v jeho domě nebyla žádná jiná hospodyně. Nevěsta tak chodila vypomáhat - například v době, kdy byly žně.

5.5. Zvaní na svatbu

Obvykle se chodilo zvat v neděli před svatbou. M. Václavek dokládá, že zvat chodil družba s mláďenci,⁵¹ stejně jako J. Cvrček v článku Bzenecko.⁵² Máme ale doklady, že zvaní

⁴⁹ „... neboť nesmějí zvyků starých »po svéj miénit'«, nechť-li míti s rodinou mrzutosti.“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 14.

⁵⁰ „Na Valaších, nemá-li ženich matky, a není-li vůbec hospodyně v domě, nevěsta chodívá před svatbou „na mínku“...“ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 15.

⁵¹ „Zvat chodí družba s mláďenci.“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 14.

⁵² „Po katechismus a po první ohlášce zve družba a starší mláďenec na svatbu.“ *Český lid*, XIV., Praha, 1905, s. 274.

se s družbou⁵³ účastnil přímo ženich, a to u Františka Bartoše a Františka Kretze v článku Hornácká svatba. Přestože nevíme, kdo přesně obcházel domy v obci a zval na svatbu, tak jedno je nám i tak známé – ve všech případech je doložena přítomnost družby. Kdo družbu při zvaní doprovázel, je otázka, na kterou se v dnešní době odpovědět nedá.

Družba při zvaní měl dle M. Václavka za kloboukem a na hůlce snítku rozmarýnu se zelenou pentlí,⁵⁴ mládenci na hlavě ověšené a opentlené klobouky a v rukách hůlky s červenou mašlí.⁵⁵ U F. Bartoše mládenci taktéž měli v rukách hůlky (dokonce je zde specifikuje, že byly vrbové a oloupané), ale s bílou mašlí.⁵⁶ F. Kretz v Hornácké svatbě také píše o bílých hůlkách⁵⁷ v rukou družby a ženicha. Bílá barva už v celé historii byla neodmyslitelně spjata se svatebním veselím (oděv, doplňky). I když její význam byl až do 14. století opačný, než jak jej chápeme dnes. Byla to barva zimy – tedy smutku, ticha, spánku a smrti. O svatbě znamenala smutek nad ztrátou svobody novomanželů. Vlivem křesťanství se symbolika mění, barva symbolizuje čistotu, nevinnost, neposkvrněnost. Na přelomu 18. a 19. století se začínají objevovat bílé svatební šaty symbolizující nevinnost a panenství. Do lidové kultury ovšem tento význam bílé barvy nikdy nepronikl.

Na svatbu se zval každý z vesnice. F. Bartoš doslova píše „zvávalo se kde bylo okno.“⁵⁸ S sebou se nosil chleba⁵⁹ a M. Václavek dokládá i kořalku.⁶⁰ Nejdříve se jde pozvat svata a svatka. Dvě nejdůležitější osoby, které plnily funkci svatebních obřadníků.⁶¹ U každého domu se začínalo předem naučenou obřadní formulí, která se lišila dle důležitosti

⁵³ „V Mořkově u N. Jičina po třetí *ohláše* v neděli po nešporách jde zvat ženich s družbou.“ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 16; „Družba a ženich ve světlých šatech chodí po známých. V rukou nesou bílé hůlky.“ *Český lid*, XI., Praha, 1902, s. 19.

⁵⁴ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 14.

⁵⁵ Tamtéž, s. 15.

⁵⁶ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 16.

⁵⁷ „Družba a ženich ve světlých šatech chodí po známých. V rukou nesou bílé hůlky.“ *Český lid*, XI., Praha, 1902, s. 19.

⁵⁸ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 15.

⁵⁹ „Kdo na svatbu přijíti hodlá, dá ukrojiti chleba...“ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 16; „Hospodáři podají jim chleba, aby si ukrojili a slibují, že »sa dají vynajíti«.“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 16.

⁶⁰ „Všichni mají láhve s kořalkou, již, vyřidivše věci své, domácí častují.“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 15.

⁶¹ Brouček, S. – Jeřábek, R. a kol., *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha – Brno, 2007, s. 999.

hosta. Uvádím zde doklad nejoblíbenější svatební řeči, kterou pronášel družba nebo svat, z Bartošovy Moravské svatby:

*„Slovutný pane hospodáři! Pěkně prosíme vás s vaší manželkou,
s dítkami a s vaší čeládkou, abyste nám v tom za zlé neměli, že jsme tak
bez vašeho dovolení do vašeho příbytku vstoupili. Však se to nestalo
z vůle naší, ale předně z vůle Pána Boha všemohoucího a potom z vůle
mladého ženich a mladé nevěsty...“⁶²*

Hosté se zvali opakovaně. Neboť „vesnická etiketa“⁶³ vyžadovala, aby se hosté nechávali dlouho přemlouvat. Dokonce ráno v den svatby se ještě posílali mládenci, aby opětovně pozvali hosty na snídani. Když „pozvaní“⁶⁴ přislíbili účast, tak se jim zase na oplátku dalo slovo, že až oni budou potřebovat (třeba pro svoje děti nebo vnoučata), tak jim tuto službu revanšují.⁶⁵ A pokud by se třeba z vážných důvodů svatby nemohli zúčastnit, tak se za ně budou alespoň modlit a prosit Pána Boha, aby je na cestě společným životem provázelo jen štěstí. Tímto se posilovala pospolitost obce – nebo tak se nám to alespoň dnes jeví. Také je ale možné, že mládenci, kteří ráno opětovně hosty zvali, ani nevěděli, proč se tomu tak děje.⁶⁶

Po příslibu si každý pozvaný ukrojil skývu chleba, a tu si družba schoval a předal ji novomanželům. Podle počtu skýv se tak mohlo odhadnout, kolik bude přibližně svatebčanů. Rodiny, které svatbu pořádaly (rodiny novomanželů), si byly vědomy, že svatba dostane jinou váhu, když se na ni pozvou mimo příbuzných a sousedů také výše postavené osoby z obce a blízkého okolí. Ve Vlastivědě Moravské se doslova píše: „Prestiž rodin zvyšovala účast osob

⁶² Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 16.

⁶³ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 175.

⁶⁴ Tamtéž, s. 175.

⁶⁵ „A taky ty osoby slibují, že kdyby vám taková potřeba nastala, že byste syny ženili anebo dcery vdávali, že se vám chtí vším dobrým odměnit za tu vaši křesťanskou lásku, kterou jim včas jejich největší potřeby proukážete...“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 15.

⁶⁶ V dnešní době lidé o svatbách také vykonávají určité rituály, u kterých jim je jejich význam zcela neznámý. Je tedy možné, že tato situace byla již na konci 19. století, a to mohlo být právě tím hnacím motorem jak pro Václavka, tak pro Bartoše napsat jejich dodnes pro etnografii významné publikace, které se snažily už ve své době oživit staré zvyky a tradice.

s vyšším sociálním statusem – rychtáře, zástupce vrchnosti, faráře, někdy učitele, a ovšem i vysoký počet pozvaných hostů.⁶⁷

Ve středověku byla velikost vesnické svatby určována počtem stolů. V 17. století začal počet hostů mírně stoupat „na 2 – 3 stoly (po 12 místech).“⁶⁸ Po roce 1848, kdy bylo zrušeno poddanství, se začal selský stav snažit o získání své prestiže, kterou převzali z kulturní etikety honorace – a to zvaním velkého počtu svatebčanů.

Důležitým prvkem u pozvaných hostů bylo to, ze které strany byli vlastně zváni. Zda ze strany nevěstiny, ženichovy nebo i případně z obou stran. Každý pozvaný z formulace družbovy řeči zjistil, kým je na svatbu zván. Někdy se stávalo, že byl pozvaný z obou stran – v tuto chvíli si mezi nimi musel vybrat, M. Václavek píše „...ale jde tam a posílá na svatbu ››dary boží‹‹ tam, kde ››sa mu to vidí nejlepší‹‹.“⁶⁹

5.6. Pondělí před zdavkami

V pondělí, tedy poslední den před svatbou, se chystalo všechno možné. Kuchařky už od rána⁷⁰ pekly, vařily a smažily. Matouš Václavek píše o přípravách toto: „Mýlil by se však velice, kdo by myslil, že ony jenom vaří, pekou a smaží. I to to! Ony si při téj námaze *poklebetá, pofajčá a zazpívajú*. A co by ne? Šak je všeckého dost’ a sú na svatbě, na veselú, a tu už i Písmo sv. prej prikazuje: Radujte sa s radujícimi!“⁷¹ Byla to však velmi náročná práce. Václavek to popisuje jako druh zábavy, a tak to jistě nebylo.

Kuchařky se vybíraly z nejbližších příbuzných, a přestože se kolikrát jednalo o malou svatbu, tak byly přítomny až 3 kuchařky.⁷² V průběhu celého dne snášeli hosté dary buď do nevěstina, nebo do ženichova domu – podle toho, ze které strany byli pozváni.

⁶⁷ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 175.

⁶⁸ Brouček, S. – Jeřábek, R. a kol., *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha – Brno, 2007, s. 999.

⁶⁹ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 16.

⁷⁰ „... u bohatších počnou hned v neděli odp. a to zrovna 3-4 kuchařky.“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 16.

⁷¹ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 16.

⁷² „Kuchařky jsou nejbližší rodina, a na lečjaké dosti malé svatbě jsou hned tři.“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 16.

V předvečer svatby se pořádalo tzv. *vyhrávání* nebo se tomu také říkalo *svíca*. Tento obřad je důležitým aktem, na kterém se ženich s nevěstou loučili se svobodou. Vlastivěda Moravská nám dokládá, že se nejprve ženich sešel s mláďenci před jeho domem a nevěsta s děvčaty zase před domem svým. Nevěsta s děvčaty připravovala rozmarýnové snítky pro všechny svatebčany i mláďence a po určité době se k nim připojil ženich s mláďenci a muzikanty a takto se společně bavili až do půlnoci (zpívali, tančili). Svíca se pravděpodobně tomuto aktu říkalo proto, že po celou dobu hořely svíčky.⁷³ Tento rituál bychom mohli nazvat rituálem „odloučení“ dle A. van Gennepa, kdy se v průběhu celého *vyhrávání* nevěsta s ženichem loučí se svobodou, se svými vrstevníky a postupně se vyčleňují ze skupiny mladých svobodných děvčat a chlapců. Až do samotného obřadu jsou na tzv. „pomezí“, kdy už nepatří do skupiny svobodných mladých lidí, ale zároveň ještě nejsou začleněni do skupiny vdaných/ženatých osob.

Ten samý večer, kdy se *vyhrávalo*, bývalo zvykem stavět také tzv. *brány*. Ještě dnes je tento zvyk možno zahlédnout např. na Třebíčsku. Základem je dřevěná čtvercová konstrukce, která se ozdobí jehličnatými větvemi, a na ně se navážou bílé pentle. Celá tato brána se postaví před vstupní vrata jak ženichova, tak nevěstina domu. Při pouhém průjezdu obcí je hned každý informován, že se buď chystá, anebo že už v daném domě proběhla svatba.

5.7. Úterý ráno před zdavkami

V úterý ráno se vstávalo velmi brzy. Všichni (hlavně nevěsta) se museli začít strojit, a chystat vše potřebné pro plynulý chod svatby. M. Václavek píše, že pokud by ženich uviděl nevěstu ještě „nehotovú, to by jí pak žádná práce od rukou nešla a nikdy by nebyla s ničím úplně hotova.“⁷⁴ První mláďenec měl hned od brzkého rána plno práce. Musel opět obejít všechny svatebčany a znovu je pozvat na svatbu. Zároveň jim sdělil, že je už v jednotlivých domech očekávají se snídání. F. Bartoš píše, že u ženicha se sešli starý svata, mláďenci a hosté z ženichovy strany, u nevěsty stará svatka, družky, řečník (družba) a hosté z její strany.⁷⁵

⁷³ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 175.

⁷⁴ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 17.

⁷⁵ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 20.

Obřadní řeč mládence se lišila zejména v označení, zda zve nevěsta anebo ženich:

*„Ne z vůle svojí, ani z vůle ledakeho, ale z vůle dnešní
dvojctihodnéj pani nevěsty (zve-li na stranu nevěstinu;
na stranu-li ženichovu: z vůle
dvojctih. pana ženicha) N. N. sem sa opovážil v tento
váš poctivý příbytek vstúpiti...“⁷⁶*

Pokud v dané rodině měl mládenec ještě vyzvednout družičku, tak byla také svatební řeč k tomu upravena:

*„... Dvojctih. pani nevěsta naptala si mňa za mládence, a já
nemám ešte voničky (kytky). Néni voničky, néni družičky.
Radil sem sa nevěsty, že kerú bych si družičku měl hledat', a ona mně
poradila, že vy takú cerušku k temu súcí máte...“⁷⁷*

Pokud družička souhlasila, tak na znamení dala mláďenci za klobouk „voničku z pozlaceného barvínku a červených pentlí. Vonička přijde i na župici. Na klobouku bývaly velké voničky, o »štyrech nebo šesti vrchoch, tak sa to třepalo.«⁷⁸ Vonice na ženichovu oděvu symbolizovala jeho panictví.

Hned od rána byli svatebčané častováni jídlem - při příchodu do jednotlivých domů (nevěstin nebo ženichův) všichni společně posnídali. Ze světnice se musel nejdříve vystěhovat nábytek,⁷⁹ od sousedů se půjčily židle a lavice, v případě hezkého počasí se stolovalo i na dvoře,⁸⁰ a svatebčané si zavdávali. J. Štika nám dokládá, že v Rusavě ve 2. polovině 19. století se na stůl donesl pecen chleba a doprostřed stolu se postavila mísa s tvarohem, kmínem, solí a žejdlík kořalky. V Zádveřicích zase ženatí chlapi nakrájeli nadrobno buchty,

⁷⁶ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 17.

⁷⁷ Tamtéž, s. 17 -18.

⁷⁸ Tamtéž, s. 18.

⁷⁹ „Tam ze světnice vynesli všecek nábytek na půdu...“ Štika, J., *Lidová strava na Valašsku*, Ostrava, 1980, s. 121.

⁸⁰ „V úterý ráno mláďenci pomohli vyklidit světnici a posnášeli od sousedů stoly a lavice. Při pěkném počasí se stolovalo raději na dvoře.“ Štika, J., *Lidová strava na Valašsku*, Ostrava, 1980, s. 124.

dali je do menších mís a zalili je kávou. Káva se pak jedla z mísy lžícemi.⁸¹ Václavek zaznamenal na snídani „vdolky a buchty s kávou nebo valašským čajem, vařenou kořalku s medem, skořicí a hřebíčkem.“⁸² Před i po jídlem se nesmělo zapomenout pomodlit, poděkovat Pánu Bohu a v průběhu se také zpívaly obřadní svatební písně, které předříkával družba.⁸³

Velmi důležitým rituálem, který se konal hned po snídani, a který vyžadoval obzvláště slavnostní atmosféru, bylo odprošení (*odpros, odprošování, vejproš*)⁸⁴ rodičů. Vlastivěda Moravská popisuje průběh ženichova odprošování. To probíhalo tak, že si klekl před své rodiče a poprosil je o odpuštění za všechny hříchy, které kdy způsobil, a zároveň je žádal, aby mu požehnali mnoho štěstí do nové životní etapy, do které se chystal vstoupit. Rodiče svému synovi udělali na čele křížek a pokropili ho svěcenou vodou „v níž smočili tři žitné klásky.“⁸⁵ Po tomto obřadu se ženich s celou svojí družinou a svatebčany mohl vydat do domu nevěsty. Při požehnání družba pronášel tyto řeči:

*„Mně zvláště vážení panicové i paní! Z té příčiny jsem vás do příbytku tohoto svedl, že zde přítomný mládenec žádost skládá, abyste s ním do příbytku poctivého pana otce N. N. pro tu šlechetnou pannu cestu vážili, kterou on řízením Božím v srdci svém za nejmilejší chotí a budoucí manželku svou jest sobě vyvolil...“*⁸⁶

Po tomto obřadu se celý průvod začal pomalu přesouvat. Pokud nevěsta bydlela ve stejné obci, tak se chodilo pěšky a celou cestu jim do kroku hrála muzika. Když ale nevěsta bydlela v jiné vesnici než ženich, tak před ženichovým domem byly připraveny vozy pro hosty a ženich s mláďenci jeli na koních. F. Bartoš popisuje, že jezdci měli přes prsa ovázaný šátek – ženich ten, co dostal od nevěsty a mláďenci zase šátek, který dostali od družiček. Šátek byl složený křížem, byl ozdoben růžemi a pentlemi, a ještě tito jezdci seděli na bílé

⁸¹ Štika, J., *Lidová strava na Valašsku*, Ostrava, 1980, s. 124.

⁸² Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 23.

⁸³ Tamtéž, s. 23.

⁸⁴ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 175.

⁸⁵ Tamtéž, s. 175.

⁸⁶ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 20.

nebo červené zástěře.⁸⁷ Před celým svatebním průvodem jel vepředu vůz přichystaný pro nevěstu. Ještě před tímto vozem jeli 2 mládenci na koních, hned za vozem jel ženich, který po stranách měl mladšího a staršího družbu,⁸⁸ a dále pak už jeli ostatní mládenci (jezdci) a svatebčané. I při tomto přesunu celou cestu vyhrávali muzikanti.

Po příjezdu k domu nevěsty bylo stavení uzamčeno. Probíhal tady rituál s velmi výraznými, dramatickými a symbolickými prvky. Ženichova strana chtěla, aby otevřeli vrata a vydali jim nevěstu a nevěstina strana zase nechtěla do stavení vpustit „cizí osoby“ a dělala, že neví, co u nich pohledávají. Družba začal vyjednávat přes vrata s nevěstinou stranou. Nejdříve prosil, zda by si mohli jít do jejich stavení po dlouhé cestě odpočinout.

*„Milí a poctiví páni přísedící! Uctivě prosí naši pocestní
lidé za dovolení, že jestli by do tohoto poctivého příbytku
vstoupiti mohli pro maličké odpočinutí?“⁸⁹*

Druhá strana jim dle F. Bartoše odpověděla:

*A co jsou to tam za lidé? Jsou-li to lidé dobří a bohabojní,
dovoluje se jim to, ale v tichosti a bázni Boží.“⁹⁰*

F. Bartoš píše, že po této řeči celá družina vstoupila do stavení. Nevěsta přitom byla schovaná se svými družičkami, co ji strojily, v komoře. Ženichův družba začal postupně odkrývat hlavní příčinu jejich návštěvy (kterou samozřejmě všichni znali, ale musela se dodržet tradice) a žádal o vydání nevěsty. Následovaly dlouhé obřadní dialogy. M. Václavek je doslova nazývá „řečnické zápasy.“⁹¹ Nevěstin družba žádá po druhé straně důkladné vysvětlení, proč zrovna chtějí onu dívku pro jejich mládence za manželku, kdo je k nim poslal, či co vše jsou ochotni za dívku zaplatit. Vlastivěda Moravská píše, že se někdy těchto

⁸⁷ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 21.

⁸⁸ Tamtéž, s. 21.

⁸⁹ Tamtéž, s. 21.

⁹⁰ Tamtéž, s. 21.

⁹¹ „Tu pak následuje teprve řečnický zápas od obou družbů, který skoro do nekonečna se vleče, ale může dle dohodnutí se družbů zkrácen býti.“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 26.

tradičních promluv účastnil také sám ženich.⁹² Hlavní slovo si ale mezi sebou vyměňovali družba (starosvat) ženichův a družba (starosvatka) nevěstin.

Když nevěstina strana vše „pochopila“ a spokojila se s výší, kterou za nevěstu druhá strana nabízí, začaly se ženichovi nabízet tzv. falešné nevěsty (nejčastěji to byla přadlena s přeslicí, bába se svazkem kopřiv nebo žena zakrytá plachtou nesoucí dížku, trávnicku a stoličku a po ní šla druhá žena, která měla kolovrat, vohlici a vychvalovala se, jak je zručná)⁹³ Každá z falešných nevěst držela nebo měla na sobě symbol ženství (např. přeslice – ženská práce, svazek kopřiv – opět ženská práce, plachta – spojení s koutní plachtou u šestinedělky apod.). Ženich se vždy vymlouval, když mu nabízeli právě jednu z těchto dvou nepravých, například na její barvu očí - takto odůvodňoval, proč danou dívku nechce.⁹⁴ Družba se vždy u obou děvčat snažil vychvalovat, aby zmátl ženicha. Dokonce mu před druhou falešnou nevěstou dle Václavka řekl: „Nebude-li se mu ani ta líbiti, nedostane nic a může s Pánem Bohem jít, odkud přišel.“⁹⁵ Když do třetice z komory vyšla pravá nevěsta, tak ženich se k ní hned měl. V tomto okamžiku se začal nevěstin družba zdráhat, že ji ale dát nemůže, protože je největší okrasou v příbytku.⁹⁶ Nevěsta se ale zapojila do těchto dialogů a začala se obhajovat a prohlašovat, že je ochotna vše opustit jen aby mohla být se svým vyvoleným mládencem.⁹⁷ Tento obyčej se v zábavné formě uchoval až do 20. století. Pravá nevěsta byla vždy až ta 3. Tento rituál má původ v milostné magii, kdy se zlé síly klamaly a nevěsta se před nimi měla takto ochránit.

Na všechny tyto domácí slavnostní ceremoniály se ubírala větší pozornost právě proto, že až do roku 1563, kdy definitivně Tridentský koncil vyhlásil za jediné právoplatné manželství pouze manželství uzavřené před knězem a dvěma svědky, byl dříve za rozhodující

⁹² „... dveře domu byly zavřeny a otevřely se teprve po delším dialogu obou stran, v němž se družba, a někdy i ženich, domáhali vstupu v tradičních promluvách a druhá strana se zdráhala neznámé osoby vpustit.“ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 177.

⁹³ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 177.

⁹⁴ „Ale on dokonce nechce a najde jí nějakou chybu, např. že má moc černé oči, nebo špičatý jazyk, řídké zuby a p. Odvedou ji a přivedou ještě jednu. Do třetice!“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 35.

⁹⁵ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 35.

⁹⁶ „Ja, milí páni, dobří lidé! To já vám rád uvěřím, že tá sa vám líbí a že byste ju brali; ale vieťte isto, to je najväčší tehote príbytku počestného okrasa, a my bysme ju nerádi od seba preč dali.“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 35.

⁹⁷ „Ale když nevěsta odpoví, že je volna ze svého kutřiska odejít, otce, matku, bratry, sestry a všechno opustiti a za svým vyvoleným jíti: tu je všechno darmo.“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 35.

úkon při uzavírání manželství brán souhlas⁹⁸ nevěsty a následné vložení její ruky do ženichovy, které prováděl sám svat.⁹⁹ A váha těchto domácích rituálů byla v lidech silně zakotvena ještě na konci 19. století.

Když už ženich poznal pravou nevěstu, tak všichni zasedli ke stolu, aby ještě něco málo snědli. Po této menší druhé snídani následovalo odprošení nevěstiny rodící a žádání o požehnání. Dle M. Václavka oba budoucí novomanželé kleknou před rodiče a podají jim ruce. F. Bartoš ale píše, že nejprve si poklekla nevěsta, odprosila své rodiče, jakmile dohovořila (nebo spíš její družba), tak si poklekl ženich a děkoval jim za výchovu jejich dcery. Dále se oba autoři shodují, že rodiče přitom seděli nejčastěji na lavici u kamen.¹⁰⁰ M. Václavek zachytil nevěstinu promluvu při tzv. *odprosu*, kterou ale říkal její družba, neboť pro slzy, které měla v očích, nebyla schopna hovořit.

*„Můj ze všech nejmilejší tatíčku a maměnko přemilá. Prosím vás pro Boha,
pro pět rad Krista Pana, vím jáže ni nejsem lepší než byl marnotratný syn.*

*Odpusťte mně všechno, tak jako ten otec marnotratnému synu svému všechno odpustil. Já
nejsem dostatečný vám se odměniti na tomto světě, ale budu prosit milého Pána Boha, aby se
nám dal shledati v nebeské radosti na té svatbě beránkové. Mat. k. 18., v 18.“¹⁰¹*

Na to ji otec požehnal:

*„Nejmilejší mé dítě! Já tobě všechno srdečně odpouštím a přeji tobě od Pána Boha štěstí a
zdraví a Boží požehnání na tomto světě a po smrti království nebeské.“¹⁰²*

Ženich poté poděkoval nevěstiny rodičům za „vychování, vycvičení a šacení nevěsty,¹⁰³ a hlavně také za to, že mu ji dali za ženu. Po tomto rituálu svolení děti rodičům

⁹⁸ Sice se čekalo na veřejné nevěstino prohlášení, že se sňatkem souhlasí, důležitější slovo však stále měly její rodiče. Pokud oni souhlasili, tak nevěsta jim nemohla oponovat (rodiče byli pro ni posvátní).

⁹⁹ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 177.

¹⁰⁰ „Nyní přivede řečník rodiče nevěstiny a posadí je vedle sebe na lavici u kamen nebo u stolu pod obrázky svatých, a zavolav potom ženicha s nevěstou, má k nim promluvu...“ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 28.

¹⁰¹ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 36.

¹⁰² Tamtéž, s. 36.

políbily ruce, jako vyjádření díků za vše, co pro ně doposud udělali. F. Bartoš popisuje, že nevěsta posléze prosila přítomné svatebčany, aby ji odpustili všechny hříchy, kterých se kdy dopustila.¹⁰⁴

Když už byly tyto domácí rituály splněny a všichni se chystali na cestu do kostela, tak ženich ještě nevěstu obdaroval – M. Václavek i F. Bartoš se shodují, že ženich dal nevěstě do střevíce peníz, aby v manželství neměla nedostatek peněz. M. Václavek ještě dokládá, že někde ženich nevěstu obdaroval prstýnkem na znamení jeho věčné lásky. Následně se pouze M. Václavek zmiňuje o nevěstině daru ženichovi: „Nevěsta opět dá ženichovi šátek; až bude pro ni a děti v potu tváří chleba dobývati, aby měl čím pot setřítí.“¹⁰⁵ K tomuto u F. Bartoše data nemáme.

Ještě než se vyšlo z nevěstina domu na cestu do kostela, tak bývalo zvykem 3x obejít dům. Pořadí kdo šel za kým, je jak u F. Bartoše, tak u M. Václavka totožné: nejprve šla hudba, dále ženich, starý svata, mládenci, poté až nevěsta, stará svatka, družičky a nakonec ostatní hosté.¹⁰⁶ F. Bartoš nám ještě dokládá, že se v určitých¹⁰⁷ moravských lokalitách udržoval dříve zvyk, kdy se vyšlo na dvůr, doprostřed se postavila nevěsta, za ní svatka a poté družky a družbové. V tomto seřazení 3x obešli nevěstu. V průběhu vykonávání rituálu hrála hudba a ostatní hosté stáli na dvoře a přihlíželi.¹⁰⁸ Po skončení se už šlo přímo do kostela. M. Václavek ještě v krátkosti popisuje situaci, kdy nevěsta a ženich pocházejí z rozdílných hodin od sebe vzdálených vesnic. V tomto případě se scházeli až před kostelem a plno zvyků se ani nevykonávalo¹⁰⁹ (společná druhá ranní snídane, vyjednávání přes vrata a následné nabízení falešné nevěsty nebo ženichovo poděkování nevěstiným rodičům za její výchovu).

¹⁰³ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 36.

¹⁰⁴ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 28.

¹⁰⁵ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 37.

¹⁰⁶ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 29; Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 38.

¹⁰⁷ Opět zde F. Bartoš nekonkretizuje – používá určení „někde.“ Což je v Moravské svatbě velmi často používáno.

¹⁰⁸ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 29.

¹⁰⁹ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 38.

5.8. Cesta do kostela

Když byla nevěsta s ženichem z jedné vesnice, tak bylo dle M. Václavka toto pořadí: nejprve šla hudba, poté mládenci,¹¹⁰ ženich s nevěstou po pravém boku,¹¹¹ družbové, svědci a za nimi ostatní hosté. Bartošovo pořadí je následovné: hudba, za ní řečníci, ženich s družbou, ženy a za nimi nevěsta mezi dvěma Starosvatkami. Přesné pořadí se nám dnes již nepodaří stanovit. Oba autoři se ale v jednom shodují - celý průvod vedli muzikanti. Další pořadí bylo pravděpodobně otázkou regionálních zvyklostí. Vlastivěda Moravská píše, že pořadí bylo určováno zvyklostmi, a také majetkovým a sociálním postavením rodin novomanželů.¹¹² Pokud každý z novomanželů pocházel z jiné vesnice, tak se jezdilo na vozech taženými koňmi.

Na cestě do kostela se zpívaly svatební písně, mládenci s družičkami tancovali, a také se hodně hlučilo. Hlučení má původ v magii, kdy se ním zaháněly zlé síly. Dříve se např. rozbíjely staré hrnce, dnes troubí auta. Tento zvyk se tedy udržuje ještě v dnešní době. Mimo hlučení panovaly ještě další prvky, které vycházely z lidové pověrečnosti. M. Václavek nám pár pověr dokládá: „Jde-li svatba na zdávku a setká-li se s pohřbem, jeden ze ženichů do roka zemře. – Pršelo-li cestou do kostela, budou manželé šťastni a bohati, neboť nevěstě pršelo do věnečku. Ale jinde praví přší-li, že nevěsta hrnců neumývala, že jich jenom dávala do škopka!“¹¹³

Svatební průvod se také zastavoval (nebo také tzv. *zatahoval*, *zalıkoval*, *zatrhoval*, *šancoval*, *stavěla se brána* atd.).¹¹⁴ M. Václavek nám dokládá, že průvod se zastavoval několikrát,¹¹⁵ Vlastivěda Moravská zase, že se zastavoval jak na cestě do kostela, tak na cestě z něj.¹¹⁶ Tento rituál dělávali lidé z vesnice, kteří se svatby jako svatebčané neúčastnili. Dle Vlastivědy v případě, že se nevěsta vdávala do vsi za svým manželem, zatahovali mládenci, a

¹¹⁰ „Na Kloboucku-Žďánicku měli mládenci z ženichovy družiny zastrčeny ve vysokých botách jehličnaté májky, na nichž se třepetal šátek upevněný na způsob praporu.“ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 177.

¹¹¹ Při cestě z kostela šla nevěsta ženichovi naopak po levém boku, neboť byla Eva stvořena z levého Adamova žebra. Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 38.

¹¹² Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 177.

¹¹³ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 43.

¹¹⁴ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 178.

¹¹⁵ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 43.

¹¹⁶ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 178.

když tomu bylo obráceně, tak průvod zastavovaly dívky a vdané ženy.¹¹⁷ Průvod se zastavoval provazem nebo řetězem nataženým přes cestu, na kterém byly navěšeny nejčastěji šátky, dle M. Václavka i Vlastivědy, a někdy také kvítí, plachty anebo dětské prádélko.¹¹⁸ V průběhu celého *zatahování* se zpívaly žertovné písničky, tancovalo se, M. Václavek zaznamenal i přítomnost osoby v komické masce, a svatební průvod pokračoval, až když se ženich s nevěstou vykoupili. Za utržené peníze si mládenci nebo dívky s ženami uspořádali vlastní zábavu s občerstvením. Toto zatahování mělo zároveň svatebčany na jejich cestě pobavit.

5.9. V kostele

Jakmile se svatební průvod utišil, vešlo se do kostela. Data z F. Bartoše se nám zde shodují se zachycenými informacemi od M. Václavka – starý svata položil ženichovi a stará svata zase nevěstě na hlavu rozmarýnový věneček. V průběhu celého svatebního dne si museli tyto věnečky pečlivě střežit, neboť nejenom družbové, ale každý svatebčan číhal a chtěl jim tyto věnečky ukrást. Pokud se jim to podařilo, tak si ho novomanželé museli zpátky vykoupit. Oba věnečky měly jak pro ženicha, tak pro nevěstu veliký význam. Byl to symbol jejich spojení, lásky a ztracené svobody. M. Václavek popisuje, že bylo důležité střežit oba věnečky, kdežto F. Bartoš dokládá střežení pouze ženichova věnečku. U M. Václavka nevěsta po svatbě věnečky zašila buď do rohu peřin, anebo je uschovala v truhle.¹¹⁹ F. Bartoš píše, jak nevěsta zacházela s věnečkem ženicha: „Po zdavkách nevěsta věneček ženichův si uschová v truhle mezi šaty až do smrti. Třeba se časem rozpadne na prach, přece »je tam« a ztratití jej bylo by zlým znamením.“¹²⁰ Věřilo se, že pokud by věneček jeden nebo druhý ztratil, tak by se jeden druhému rozeběhl.¹²¹

Lidé bývali o svatbě velmi pověřiví: „Který ze snoubenců šlápne druhému před oltářem na nohu, ten bude poroučeti... Na které straně svíce *l y b o t a j í* nebo zhasnou, ten ze

¹¹⁷ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 178.

¹¹⁸ „Průvod byl zastavován na určitém místě provazem ověšeným šátky, kvítím, plachtou, dětským prádélkem aj.“ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 178.

¹¹⁹ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 44.

¹²⁰ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 30.

¹²¹ „...»aby se nerozeběhli jeden druhého«> »Na tých věnečkách prý moc stójí, ty sa majú dobře opatrīt!«>“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 44.

snoubenců dříve zemře... Jak ženiši z lavice odejdou k oltáři, má někdo na jejich ještě teplé místo sednouti, aby láska jejich snad brzy nevychladla... Spadl-li jí (nevěště) před oltářem věnec, nebyla poctivá.“¹²²

5.10. Po zdavkách

Když celý průvod vyšel z kostela, tak svatebčané obletovali nevěstu, podávali jí ruce a přáli jí štěstí v manželství. Toto popisuje M. Václavek, F. Bartoš se například k tomuto úkonu ani nevyjadřuje. Nejsme ale schopni stanovit, proč se tak děje pouze nevěště a ženichovi nikoliv.

Novomanželé a svědci se museli odebrat na faru, aby proběhl řádný zápis o obřadu. Jakmile se vrátili k celému průvodu, tak se dle Václavka odebrali rovnou do hospody, kde se jedlo, pilo, bavilo, tancovalo, a to až do 4. - 6. h odpolední.¹²³ F. Bartoš píše, že se průvod ubíral do ženichova domu a Národopisná encyklopedie zase zmiňuje prvotní návštěvu v domě nevěsty. Je možné, že místo, kam se šlo, bývalo vybráno dle finančních možností – když jich bylo dostatek, šlo se do hospody, v jiném případě se chystalo jídlo po domácku v jednotlivých domech novomanželů.

M. Václavek na cestě zmiňuje zajímavý prvek, kdy se *ženiši* drželi celou cestu za ruce, a i když jim někdo podal ruku, tak se za celou dobu nepustili – symbol budoucí manželské svornosti.¹²⁴ Na cestě se zpívaly svatební písně. F. Bartoš i M. Václavek nám písně dokládají, ale nejsou totožné. Obsahově jsou o lásce, ztracené svobodě, o uzavření manželství atp.

5.11. Svatební hostina

Přestože F. Bartoš v kapitole *Po zdávkách* z valné části popisuje zvyky vykonávané při příchodu do ženichova domu a pouze na konci se v malém odstavci zmiňuje, že část

¹²² Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 44.

¹²³ Tamtéž, s. 45.

¹²⁴ Tamtéž, s. 45.

svatebního průvodu šla do hospody, tak v kapitole *Svatební hostina* se hned v prvních větách opírá o fakt, že hlavní účastníci průvodu se po obřadu odebrali do hospody. Což nám dokládá i Matouš Václavek v celé kapitole *Po zdávce*.

Jakmile celý průvod přišel před hospodu, tak družba musel požádat pana hostinského o povolení ke vstupu.¹²⁵ Po obdržení tohoto souhlasu celý průvod vešel do místnosti a dle M. Václavka se sedávalo takto: „Nevěsta si sedne za první stůl do kouta, jí po pravé straně sedne ženich a jeho nejbližší rodina, po levé ruce zase její rodina. Rodina ženichů má někde společnou sklenici na pivo, kolem níž je zelená¹²⁶ pentle otočena.“¹²⁷ Národopisná encyklopedie nám dokládá toto: „Nevěsta seděla u nejpřednějšího stolu (stál na čestném místě světnice, v pravém úhlu ode dveří) v tzv. kultovním koutě. Vedle ní seděl ženich, družičky, starosvatbí, starosvat a vzácní hosté (učitel, farář), pokud pro ně nebyl připraven zvláštní stůl.“¹²⁸ Až na pár detailů se data od sebe příliš neliší.

V hospodě se tancovalo a bavilo dle M. Václavka minimálně až do 2. nebo 3. hodiny odpolední – v tento čas teprve přišly do hospody kuchařky, donesly svatebčanům vdolky a chleba a stanovily čas, kdy svatebčané měli přijít do domů na oběd.¹²⁹ F. Bartoš píše, že k obědu se svatebčané sešli v jednotlivých domech v zimě okolo 4. hodiny a v létě o 6. hodině.¹³⁰ Jak nám zde již doklady z F. Bartoše napovídají, v hospodě se pouze zpívalo a tancovalo, ale neobědvalo se.

Rozdělení, kdo půjde na oběd do nevěstina domu a kdo do ženichova nám dokládá pouze M. Václavek: „Ženich a jeho rodina, nevěsta, mládenci a družky a muziganti jdou k rodičům ženichovým. K rodičům nevěstiny jde její rodina. Družbové jsou každý na své straně.“¹³¹ Pokud se svatebčané takto rozdělili, tak Národopisná encyklopedie píše, že se někde opět sešli třeba až druhý den.¹³² Informace z kapitoly *Po zdavkách* od Františka Bartoše

¹²⁵ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 50.

¹²⁶ Zelené pentle, mašle a všelijaké drobné doplňky o svatebním veselí byly relativně časté. Význam této barvy se v tradiční lidové kultuře vždy chápal jako znovuoobrození, život, začátek něčeho nového atp.

¹²⁷ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 50.

¹²⁸ Brouček, S. – Jeřábek, R. a kol., *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha – Brno, 2007, s. 999.

¹²⁹ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 56.

¹³⁰ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 34.

¹³¹ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 57.

¹³² Brouček, S. – Jeřábek, R. a kol., *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha – Brno, 2007, s. 999.

a z kapitoly *Uvítání v domě ženichově* ve Václavkově Valašské svatbě se nám téměř do detailů shodují.

Liší se nám pouze doba, kdy se chodívalo na oběd. U M. Václavka se nejprve šlo do hospody a až po té 2. / 3. hodině se průvod přemísťoval do příslušného domu k obědu. U F. Bartoše se chodívalo hned na cestě z kostela. Zde cituji zajímavý prvek, který lze vyčíst pouze z Bartošovy Moravské svatby: „Průvod svatební ubírá se dále k rodičům ženichovým. Zatím matka ženichova je předejde a zavře dvěře domu svého. Když svatebčané došedše tlukou, matka otevře okno a ptá se, jaký to zástup a jsou-li dobří lidé?“¹³³ O tomto zvyku v ostatní literatuře nemáme zmínku. Dále se nám shoduje fakt pojednávající o tzv. „nevěstině tázání.“ M. Václavek zachytil, že se nevěsta ptala, zda ji ženichova matka přijme do domu za nevěstu. Ta ji odpoví: „»Nikoli za nevěstu, ale za vlastní dceru.«“¹³⁴ U F. Bartoše je smysl zvyku stejný, pouze nám je doložena jiná formulace tázání: „Má matičko stará, máte-li mne ráda? Matka ji obejmě řkouc: Dybych tě ráda neměla, syna bych ti nedala.“¹³⁵ Je to jakési dodatečné žádání o požehnání. Nevěstě žehnala ženichova matka – šlo o promluvu ženy s ženou.

Po tomto uvítání celý průvod vešel do světnice. Když nevěsta překračovala práh, tak na něm bylo schválně položeno buď klubko¹³⁶ anebo tříska či „*drvénko*.“¹³⁷ Pokud si její nevěsta všimla a zvedla onu věc, tak se věřilo, že „... bude *gazdovná*, že si všimne »aj mála, lebo do si nevází mála, nemívá moc«.“¹³⁸ Při vstupu do světnice bývala ještě buď pod prahem,¹³⁹ anebo ji přímo dala některá z žen nevěstě do ruky,¹⁴⁰ schovaná metla. Nevěsta ji musela odnést na příslušné místo, aby tak ukázala, že bude pořádná a zdatná hospodyně. K těmto rituálům se pojí píseň *Medu, mamulko, medu, a nevěstu vám vedu*, která se váže k dalšímu obyčeji, kdy ženichova matka dávala novomanželům med¹⁴¹ a sýr na přivítanou, aby k sobě byli vždy milí a vážili si jeden druhého.

¹³³ Bartoš, M., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 32.

¹³⁴ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 58.

¹³⁵ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 32.

¹³⁶ Tamtéž, s. 32.

¹³⁷ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 58.

¹³⁸ Tamtéž, s. 58.

¹³⁹ Tamtéž, s. 58.

¹⁴⁰ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 32.

¹⁴¹ Med měl v lidové stravě na konci 19. století důležitou symbolickou funkci – patří do archaických rituálních pokrmů. Používal se také jako sladidlo a stále se z něj ještě dnes vyrábí medovina. Také se věřilo, že kdo sní

Těmito rituály se sama nevěsta uváděla při vstupu do nové rodiny - do svého nového příbytku, kam se stěhovala v různých částech svatby (tzv. *přenášení peřin*).¹⁴² Vlastivěda Moravská píše, že někde tomu bylo již před svatbou, ale nejčastěji až druhý den po svatbě.¹⁴³ Tohoto stěhování se účastnily vdané ženy a družičky ze strany nevěsty. M. Václavek zase zaznamenal stěhování buď hned po obědě, anebo až druhý den¹⁴⁴ a oproti Vlastivědě, která vylučuje přítomnost mužů, zde píše, že na voze spolu s nevěstou, její rodinou a alespoň dvěma družkami, seděli i dva mládenci.¹⁴⁵ Zajímavým prvkem, který nám dokládá literatura, je opět zkoušení nevěsty, jaká bude hospodyně. Při vstupu do světnice dala ženichova matka nevěstě pecen chleba a dřevěný nůž, aby si zakrojila. Nevěsta však dřevěný nůž odhodila a vytáhla svůj kapesník, ukrojila „*náčinek*“,“¹⁴⁶ dala do něj peníze a ten potom darovala nejchudší žebračce v okolí. „Rozdá-li málo chleba, bude skoupá, pakli příliš, marnotratná.“¹⁴⁷

I zde se vlastně jednalo o přechodový rituál, kdy nevěsta mění svoji domácnost. Důležitost této tradice nebyla tak silná, jako je třeba samotné čepení nevěsty, i když se jednalo o zásadní změnu v dívčině životě. Změna se ale netýkala konkrétně jen jednoho pohlaví a změny statusu v něm – měla celospolečenskou důležitost. Nejednalo se zde např. o zásadní prolomení genderového tabu, kdy se stěhování účastnili jak muži, tak ženy, ale o pouhou lokální zvyklost, kdo bude přítomen u toho rituálu.

Jakmile si po rituálech přijetí všichni svatebčané zasedli ke stolům, tak celé uvítání zakončoval družba delší svatební řečí. Zde je částečná ukázka:

*„Nejmilejší rodičové! Synáček váš našel vzácný klenot, totiž žebro
své anebo koť svů, která byla v boku jeho. Přijměte ji a nezarmucujte
jich, pokud vás bude Hospodin zdržovati mezi nimi. Oni jsou ta sukně
Kristova, od vrchu až dolů setkaná, neroztrhejte je, ale dobrým příkladem*

cokoliv s medem, tak bude dobrý člověk. J. Štika nám dokládá rituál, který prováděl hospodář o štedrovečerní večeři: „Hospodář podal všem u stolu chléb s medem, jinde též oplatek s medem; prý aby byli po celý rok dobří.“ Štika, J., *Lidová strava na Valašsku*, Ostrava, 1980, s. 115.

¹⁴² Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 72.

¹⁴³ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 181.

¹⁴⁴ I u Bartoše máme doklad, že se stěhování provádělo někde až druhý den, a to v případě, že svatba trvala 2 a více dní.

¹⁴⁵ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 63.

¹⁴⁶ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 70.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 70.

*a spasitelným naučením je předcházíte, abyste i vy někdy mohli říci: „Aj Otče můj, dítky mé, které si dal mi, neztratil jsem z nich ani jednoho.“*¹⁴⁸

Po těchto řečech nevěsta ženichovým rodičům políbila obě ruce a družba pokračoval v promluvách, tentokrát ale k novomanželům a kázal jim, jak se mají chovat k rodičům.

Zasednutí ke stolu mělo také svá pravidla. Samotný M. Václavek popisuje více možností, jak se sedávalo. Z toho lze tedy odvodit, že se zasedací pořádek pravděpodobně odlišoval dle místních zvyklostí. Co bývalo ale dříve zvykem, a zmiňuje to také Vlastivěda Moravská, je sezení žen a mužů odděleně. Pouze ženich s nevěstou sedávali spolu, pokud ženich vůbec seděl. F. Bartoš zaznamenal toto uspořádání: „Nevěsta s družkami a starou svatkou sedí za nejprzednějším stolem v koutě, ostatní hosté při stolech naděl i napříč po jizbě rozestavených, muzikanti u dveří.“¹⁴⁹ Dále píše, že mládenci nosili jednotlivé chody, které na stůl stavěl družba, nebo v jiném případě měl každý mládenec přidělený stůl a o ten se staral. V tento okamžik ženich neseseděl vedle nevěsty, ale stále dohlížel, zda je vše v pořádku. V případě, že ženich seděl vedle nevěsty, což popisuje Matouš Václavek, bylo posazení hostů takovéto: „Na předním místě, obyčejně v koutě, zasedne nevěsta, jí po pravé straně ženich a družky, vzácnější pak hosté sednou si nevěstě po levé straně. Někde sedí mládenci s družkami za jedním stolem.“¹⁵⁰ Místo, kde novomanželé, nebo i samotná nevěsta, sedávali (v koutě pod svatými obrázky), bylo považováno za výsostné. Dost často se také stávalo, že novomanželé o svatební hostině nic nejedli – tato jejich zdrženlivost je měla ochránit před uřknutím.¹⁵¹

Svatební hostinu zahajoval družba. Jeho promluvy byly někde doprovázeny různými obyčejí, například rozbitím mísy s polévkou (pro štěstí).¹⁵² Před samotným jídlem družba vybídl svatebčany, aby se společně pomodlili.

*„Pane Bože, otče nebeský, požehnej nás i těchto darů, které z tvé
štedrosti požívati budeme skrze Ježiše Krista Pána a Spasitele našeho.
Stolu nebeského račiž nás účastný učiniti, Kriste, králi věčné slávy. Sláva*

¹⁴⁸ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 58.

¹⁴⁹ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 34.

¹⁵⁰ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 59.

¹⁵¹ Brouček, S. – Jeřábek, R. a kol., *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha – Brno, 2007, s. 1000.

¹⁵² Tamtéž, s. 999.

*Bohu Otci i Synu i Duchu svatému, jakož byla na počátku, nyní i vždycky
až na věky věkův. Amen.* ¹⁵³

Poté začali mládenci nosit jídlo. Když bylo třeba, tak pomáhaly také družičky a kuchařky. Vše stále řídil a organizoval družba. Pořadí jídel byl sestaven dle finančních možností rodin. V literatuře k tomuto tématu je opravdu veliké množství různých jídelníčků - samotný M. Václavek nám popisuje hned 3 kombinace. Ukázka jedné z nich: „hovězí polévka s lokšami (nudlemi) nebo s pohančenou kaší, hovězí maso s kyselou omáčkou, nějaká pečeně, něco smaženého a zadělávaného, uzeného a rozličná jídla moučná, kaša prosná, rýže pečená, mastná krupice, jablečník, vdolky, buchty. Vždy s masitým střídá se moučné.“¹⁵⁴ K porovnání uvádím jídelníček od Jaroslava Štíky: „hustá nudlová polévka, svíčková s omáčkou, trnková omáčka s uzeným masem, zelí a sekané maso, guláš, vdolky a kořalka...černé vdolky, bílé vdolky, zelí, brambory, krupice, nověji i pečená rýže...drůbeží polévka, maso s omáčkou a krupice...“¹⁵⁵ Při porovnání zjistíme, že se složení jídel od sebe zase tolik nelišilo. Ale samozřejmě zde byly krajové rozdílnosti. Téměř každý druh pokrmu měl svoji symbolickou funkci: kaše jako takové jsou velmi archaickým, rituálním pokrmem; zelí (na Valašsku přidávané téměř ke všemu) mělo dle lidové pověrečnosti léčebné účinky; dále třeba drůbež měla zajistit plodnost atp. V jídelníčku se také objevuje několik druhů masa – pro rodinu se v běžném životě např. drůbež vůbec nevyplácela chovat pro vlastní potřebu. Maso nebylo součástí běžných jídelníčků. Takového býčka chovali také pro prodej. Běžně se třeba vařila ze slepice polévka – na jeden silný vývar stačila i 1 slepice. Když se ale zabila jedna husa, tak pro 10 člennou rodinu to zdaleka nestačilo, bylo tedy výhodnější ji prodat. Sporadicky se však na stůl dostávaly husy, kachny, králíci, kůzlata, ovce a holoubata. Co se ale vyplácelo, byl chov prasat. Prase sežere vše – tím se zužitkovaly i případné zbytky či odpadky.

V průběhu svatební hostiny se zpívaly písně, které se vázaly na momentální druh konzumovaného pokrmu:

*„Aj zelé, zelé, zelé kyselé,
přítul sa ke mně, líčko červené.
Ej nudle, nudle, dobré nudličky,*

¹⁵³ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 35.

¹⁵⁴ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 60.

¹⁵⁵ Štika, J., *Lidová strava na Valašsku*, Ostrava, 1980, s. 126.

hledaj, Mařenko, hledaj kmotřičky.

*Aj krupica s medem,
budeme spávat spolem,
budeme spávat spolu,
až nás pochovají.*“¹⁵⁶

Zajímavým archaickým prvkem, který se v lidové kultuře objevoval ještě v 1. polovině 19. století, o kterém píše např. Jaroslav Štika nebo Národopisná encyklopedie, je tradice, při které u každého stolu jedli lžícemi z jedné mísy a pili z jednoho poháru. J. Štika nám dokládá i co si u předávání poháru říkali: „Pámbu daj zdraví!“¹⁵⁷ a ten, který sklenici přebíral, mu odpověděl: „Ať slouží!“¹⁵⁸ To vše symbolizovalo sounáležitost, všichni si v tu chvíli byli rovni. Svatební hostina byla oživována různými praktikami – zpívalo se, vyprávěly se anekdoty, hádanky, přípitky atd. Nejčastěji byl hlavním aktérem pochopitelně družba, ale zapojovali se také mládenci, družičky, a dokonce i kuchařky. Například když se podávalo pečené maso, družbové v tu chvíli připíjeli družičkám na jejich „věnečky.“¹⁵⁹ Ke každé družičce byla vždy originální promluva – neopakovaly se. Obsahově se stále dotýkaly věnečků dívek a družbové se jich tázali, co by za něj rády a zda by dívka byla ochotna jim ho darovat. Hovořilo se sice o věnečcích, které měly družičky na hlavách (symbol mladých svobodných dívek), ale v podstatě šlo o lehké námluvy. Družička měla zase naučenou odpověď, a také každá jinou.

*„Děkuji za tu řeč krásnou, vyslovenou myslí jasnou. Naše první
matka Eva zhřešila, že jedla z dřeva zapovězeného ovoce. Od té doby
kdo věnce chce, musí o něj ctně prositi a k tomu věrně sloužiti. Neb jest
velká cena jeho, nedám ani kvítek s něho, neb všudy se draze váží, dám radši
dukár i s láží. Tuš!“*¹⁶⁰

Vyprávěly se také hádanky s biblickými motivy anebo i na téma z běžného života. Těmi nejčastěji obveselovali svatebčany družbové s družičkami. Doklad jedné hádanky, kterou zaznamenal jak M. Václavek, tak F. Bartoš: „Které jsou nejkrásnější ženy byly? Dcery

¹⁵⁶ Štika, J., *Lidová strava na Valašsku*, Ostrava, 1980, s. 126.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 121.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 121.

¹⁵⁹ Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 49.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 51.

Jobovy; nebo tak psáno jest v knize Jobově v 21. kap.: Nejsou nalezeny ženy tak krásné jako dcery Jobovy na vší zemi.¹⁶¹ Dále se hádanky nejčastěji týkaly Adama a Evy: „»Kdo jest nejprvnější družbou byl? Pán Bůh, když Evu Adamovi přivedl a jemu ji v ruce dal. V I. knize Mojžíšově v 2. kapitole. <<“¹⁶²

Zvláštní formou zábavy bylo vybírání peněz - například kuchařkám na přilepšenou. Toto vybírání se konalo v době, kdy si svatebčané zavdávali posledním chodem, což nejčastěji bývala mastná krupice s perníkem.¹⁶³ Když družba vycházel ze dveří kuchyně a nesl mísu s krupicí, za ním šla kuchařka také nesoucí mísu. Uprostřed místnosti s ní klopýtla a rozbila ji. Zanedlouho po ní ze dveří vyšla druhá kuchařka s ovázanou rukou „naříkajíc, že chtěla krupicu ještě přimastit a že máslo ukypalo a ona si ruku převelice opařila.“¹⁶⁴ Obě poté prosily svatebčany o náhradu za jejich ztrátu. Hosté se nad nimi smílovali a obdarovali každou - nejčastěji peněžitým darem - „Co vyberou, to na *popravkoch propíjajú*.“¹⁶⁵ Nebo se vybíralo nevěstě „na kolíbku nebo na *povíjak*“,“¹⁶⁶ aby si do své nové domácnosti přinesla praktické a zanedlouho jistě potřebné dary.

5.12. Svatební koláč

M. Václavek uvádí, že svatební koláč přicházel na stůl pouze u bohatších svateb, a to vždy před čepením, tedy ke konci celé hostiny. F. Bartoš dokládá přítomnost svatebního koláče v průběhu celé hostiny. Je možné, že se doba, kdy se koláč na stůl stavěl, odvíjela od místních zvyklostí.

Koláč byl nejčastěji kruhovitého tvaru s dírou uprostřed. Pekl se „buď v lubovém sítě nebo na plechu“¹⁶⁷ a na povrchu byl zdoben různými tvary ze stejného anebo i jiného druhu

¹⁶¹ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 71; Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 54.

¹⁶² Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 70.

¹⁶³ Tamtéž, s. 60.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 60.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 60.

¹⁶⁶ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 179.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 179.

těsta.¹⁶⁸ Do těsta si přidávalo různé koření: „skořice, hřebíček, muškátový květ, »šafránika««, nové koření, zázvor.“¹⁶⁹ Někdy bývaly na koláči z těsta i figurky Adama a Evy.¹⁷⁰ Po upečení se ozdobil jedlovými větvičkami a na ně se zavěsily další věci a sladkosti. Tyto ozdoby měly zajistit novomanželům štěstí, spokojenost, plodnost a prosperitu. Koláč pekla nevěstina matka a u ní se vyzvedl v době, kdy se jelo do domu pro nevěstiny věci, které se následně stěhovaly do ženichova domu. Nevěsta tak dostala koláč od své matky „jako svědectví své poslušnosti a věrnosti.“¹⁷¹

Nejprve se koláč postavil na stůl, aby si ho každý mohl prohlédnout, a poté začal družba obcházet svatebčany a promluvami je žádal, aby do něj vhodili nějaké dary pro nevěstu. Při vhazování mívali svatebčané také přichystány různé veršované promluvy: „toto ti hážu na peřinku, abys měla do roka Kateřinku.“¹⁷² Družba vždy každému poděkoval „Pámbu vám zaplať, přátelé milí; kde ste vzali a z lásky darovali, abyste nic nepoznali.“¹⁷³ Jakmile obešel celou místnost a koláč byl naplněn od všech (peněžitými) dary, družba je vybral a donesl je nevěště. Ta mu z nich něco darovala. Prázdný koláč potom družba donesl zpátky nevěstině matce, která jej měla za úkol rozdělit na tolik kousků, kolik bylo svatebčanů. M. Václavek píše, že někdy i sám družba rozdělával koláč mezi hosty. Každý dostal kousek koláče jako výslužku ze svatby. Od toho se odvozovaly krajové názvy svatebního koláče *výslužka*, *veslóžené*, *vyslouženec*.¹⁷⁴

Když nebyl svatební koláč, družba vybíral dary na talíř nebo přinesl pecen chleba či buchtu, udělal do něj díru, zastrčil do díry rozmarýnovou větvičku „pak si dá šátek u věnec svinutý na hlavu, naň položí chléb nebo buchtu a sbírá »do krajáčka« nebo do »stromku obdaruňky« pro nevěstu.“¹⁷⁵ Tak jako u vybírání do koláče, tak i zde je vše doprovázeno družbovými promluvami. Při předávání darů nevěště, máme díky M. Václavkovi doloženy tyto řeči:

¹⁶⁸ „...- srdíčky, ptáky, věnečky, listy, pletenci aj.“ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 179.

¹⁶⁹ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 64.

¹⁷⁰ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 179.

¹⁷¹ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 65.

¹⁷² Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 179.

¹⁷³ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 67.

¹⁷⁴ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 179.

¹⁷⁵ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 69.

*„Vesele, pani nevěsto, vesele!
Nemalá česť a chvála sa ti děje,
od mnohého člověka.
On tobě dobrý večer zkázal
a na stokrát ťa pozdravovat dál
a tento krajáček odeslál,
abys ty ho s vděčnostů přijala
a ním nepohrdala,
lebo od stříbra a zlata je těžký,
div mnů do země netřeščí.“¹⁷⁶*

Když už celá svatební hostina byla u konce, tak se patřilo poděkovat všem hostům za jejich přítomnost. M. Václavek píše, že družba anebo starosvat děkovali „jménem hostitelů všem přítomným, že se za ně nestyděli a do jejich počestného příbytku se »vynajíti« dali.“¹⁷⁷ Řeči za všechny svatebčany se ujal druhý družba. Ten jménem všech děkoval hostitelům za všechnu lásku, kterou jim v daný den prokázali a popřál ještě jednou novému manželskému páru mnoho štěstí, lásky, zdraví a Božího požehnání. Po této obřadní promluvě se nesmělo zapomenout pomodlit a tím tak poděkovat Bohu. Zde je malá ukázka motlitby, kterou pronášel družba z Václavkovy Valašské svatby:

*„... Sláva buď Tobě, sv. Bože, sláva buď Tobě velikomocný Králi, jenž
jsi nás nyní nakrmiti ráčil. Naplň nás radostí a plesáním v Duchu
svatém, abychom před Tvým obličejem příjemni a s dobrým
svědomím nalezení byli, když jednou každému podle skutků platiti
budeš. Budiž Tobě chvála i díkučinění na věky skrze Ježíše Krista,
Syna milého, Pána našeho. Amen.“¹⁷⁸*

Vedle svatebního koláče bývala u nás tradice mít o svatbě tzv. svatební stromek. Byl převážně zhotoven ze smrčku anebo borovice, jak nám dokládá Národopisná encyklopedie, a zasazen do bochníku chleba nebo koláče. Na něj se věšely všelijaké postavičky, pentličky,

¹⁷⁶ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 70.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 71.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 72.

mašle, cukrovinky nebo i různé ozdoby z těsta. Symbolizoval rajský strom života.¹⁷⁹ Nejčastěji stával o hostině na stole před nevěstou. Ke konci hostiny, nebo až po skončení čepení, se stromkem zatřáslo a všechny popadané ozdoby si svatebčané směli rozebrat. Nevěště měla dle tradice do klína spadnout kolébka.¹⁸⁰

5.13. Čepení neboli babení

Až na samém konci svatebního dne se konal pro nevěstu z celé svatby ten nejdůležitější přechodový rituál – zvaný čepení. Dělo se tak nejčastěji až pozdě v noci. Pokud svatba trvala víc dní, tak se nevěsta čepila až druhý den.

Při tomto rituálu se nevěsta začleňovala mezi vdané ženy. Jednalo se o ženský akt prováděný pouze vdanými ženami. To nám alespoň dokládá valná část literatury. Matouš Václavek ale zaznamenal přítomnost ženicha, který nejprve sám zkoušel nevěště věneček z hlavy sundat, což mu ale jakoby nešlo, a až poté se mu ženy nabídly, že se o vše postarají.¹⁸¹ František Bartoš také píše o jeho přítomnosti: „Ženich přijde ze síně, přinese v klobouku nový šátek a dá nevěště klobouk i se šátkem na hlavu. Stará svatka jí klobouk smekne, odřeže s něho vonicu, vloží ji do klobouku i s pentlemi nevěstinými a ostatní ozdobou její hlavy a odevzdá ženichovi na znamení, že mají všechny starosti společně nésti. Někde při čepení ženich nevěště rozplétá lelík.“¹⁸² Jak je možné, že obě publikace nám dokládají přítomnost muže při tomto ženském zvyku? Jednalo se o prolomení genderového tabu nebo na konci 19. století, kdy byly obě publikace napsány, se pravidla tohoto rituálu už tak striktně nedodržovala? Ostatní literatura nám totiž vždy popisuje, že byly přítomny pouze ženy a vše bylo prováděno v místnosti, kam muži nesměli. Dokonce bývala nevěsta i zakryta plachtou, aby byla co nejvíce izolovaná od okolí. Na výše zmíněné otázky se nám dnes už těžko hledají odpovědi. Dalším faktem, který nám může pomoci v jejich hledání, je to, že F. Bartoš a M.

¹⁷⁹ Brouček, S. – Jeřábek, R. a kol., *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha – Brno, 2007, s. 1002.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 1002.

¹⁸¹ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 74.

¹⁸² Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 59.

Václavek se bezpochyby museli znát - mohli tedy navzájem od sebe čerpat; třeba i chybné údaje.

Vlastivěda Moravská píše, že se nevěsta čepila v komoře nebo v rohu světnice. V průběhu celého čepení měla nevěsta hodně plakat. K tomu se váže pořekadlo „aby měla krávy dojně a slepice nosné.“¹⁸³ Ženy, které ji čepily, jí k tomu zpívaly různé svatební písně, jejichž text se pojil k samotnému rituálu. Nejprve se nevěstě musel sundat věnec (symbol svobodné mladé dívky), položil se jí do klína, pak se nevěsta učesala,¹⁸⁴ jak se slušelo pro vdanou ženu, a poté se nevěstě začal uvazovat na hlavu čepec – pro Valašsko typický tzv. mřežový.

Po uvázání čepce bylo zvykem, aby si ho nevěsta několikrát shodila. Ženy, co nevěstu čepily, tak „žalovaly“ ženichovi, že si jej stále shazuje a pokud jim nedá něco „za vínek“,¹⁸⁵ tak si ho nevěsta na hlavě nenechá. Jakmile ženich zaplatil, ženy celé čepení opakovaly. A tento obyčej se prováděl i víckrát za sebou. Nevěsta tak ukazovala, jak se nerada loučí se svojí svobodou. Když už ženy nevěstu přemluvily, aby si čepec už nesundávala, musel si ji ženich opět vykoupit. Tento akt nazývá Vlastivěda Moravská „prodávání nevěsty.“¹⁸⁶ Nejdříve ženy ženichovi nabízely falešnou nevěstu zakrytou plachtou,¹⁸⁷ po smlouvání mu ale nakonec vydaly pravou nevěstu. Ve Vlastivědě se ještě píše, že ke staré svatební tradici patřil tanec, kdy nevěsta nejprve tančila s hlavní ženou, která ji čepila,¹⁸⁸ jako symbol začlenění mezi vdané ženy, a poté si ještě zatancovala s ženichem a případně i s dalšími svatebčany.

5.14. Další dny svatebního veselí

Na konci 19. století trvala svatba většinou tak 2 - 3 dny. Někde i týden. Hlavní část bývala pochopitelně hned první den, kdy se konaly ty nejdůležitější rituály a hlavně samotný obřad. V případě více dní, se např. čepení konalo až druhý den a spolu s ním i stěhování

¹⁸³ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 180.

¹⁸⁴ „...vlasy jí učešou, stočí ve dva prameny, obtočí širokou, červenou tkanicí, tak řeč. obálkou, ovinou kolem hlavy (v babinec), vsadí bílý pěkně vyšívaný,» mřežový« čepec a zavážou šátkú.“ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 74.

¹⁸⁵ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 74.

¹⁸⁶ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 180.

¹⁸⁷ Zde se rituálně opakuje nabízení falešné nevěsty a opět se jedná o zahánění působení zlých sil.

¹⁸⁸ Jančář, J. s kol., *Vlastivěda Moravská*, Brno – Strážnice, 2000, s. 180.

nevěsty. Druhý den ráno bývalo zvykem, že mládenci a muzikanti obcházeli svatebčany a chodili tzv. *po bíděném*.¹⁸⁹ Zvali je na snídani do domu ženicha. „Svatebníci se sejdou a hodují a veselí se jako prvního dne.“¹⁹⁰ Jakmile svatebčané zasedli k večeři, tak se vykonával obyčej zvaný „stínání kohouta.“ Tento rituál měl novomanželům zajistit šťastné manželství v podobě materiálního zajištění a narození dítěte a odvrátit působení zlých sil.¹⁹¹ Družba doprovázel celý průběh obřadu různými promluvami, ve kterých líčil, čeho se kohout dopustil a z jakého důvodu mu setnou hlavu. M. Václavek píše, že kohout byl považován za „škůdce veřejného pořádku.“¹⁹² Jednalo se však o symbolickou oběť.

Ve stejném týdnu, kdy se svatba konala, se ještě v neděli sešly všechny ženy, které nevěstu čepily, u nevěstinych rodičů a zde se slavily tzv. *popravky* nebo se říkalo „*prat' ubruse*.“¹⁹³

¹⁸⁹ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 76.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 77.

¹⁹¹ Brouček, S. – Jeřábek, R. a kol., *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha – Brno, 2007, s. 995.

¹⁹² Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 77.

¹⁹³ Tamtéž, s. 77.

6. Závěr

Cílem této práce bylo popsat jednotlivé fáze valašské svatby na konci 19. století na základě dobové odborné literatury a zanalyzovat její podobu s přihlédnutím na orientaci začínajících etnografů a celého oboru v dané době.

Při detailním popisování jednotlivých fází se mi naskytly chvíle, kdy se mi data získaná z literatury rozcházela. V tento okamžik jsem se snažila nastínit možné východisko, proč k danému rozporu došlo, a v případě, že se problém dnes už vyřešit nedá, jsem i tak uvedla obě varianty.

Při studiu publikace od Matouše Václavka, která nese název *Valašská svatba*, jsem se mimo jiné zaměřila na odhalení míry vlivu autorova informátora Josefa Országa – Vranovského. Bohužel se mi jeho přesná výše dnes již stanovit nepodaří. I tak se ale na základě Václavkova textu a dalších dostupných informací dá konstatovat, že zde jistý vliv určitě byl. Proto je třeba s Václavkovou Valašskou svatbou pracovat trochu opatrněji. Přitom ale nesmíme ztrácet úctu k cennému materiálu, který nám autor bezesporu zanechal.

Při psaní této práce jsem se také zabývala studiem svatebních řečí sepsaných Františkem J. Vavákem a jejich možným vlivem na řeči pronášené při valašské svatbě, které zachytil Matouš Václavek ve své práci. Žádná podobnost se mi však při komparaci nepodařila vypořádat. Vavákova příručka neměla tedy vliv na formální proslovy pronášené o svatbě na Valašsku v 90. letech 19. století.

Obsah této bakalářské práce mám v plánu rozšířit o vlastní terénní výzkum na Valašsku, kde se chystám zmapovat podobu svatby na počátku 21. století, a na základě těchto podkladů bych ráda napsala diplomovou práci. Uvažuji jen, že oblast zájmu omezím pouze na 2 – 3 valašské obce (ne celý region) a těm bych věnovala větší pozornost.

7. Bibliografie

BARTOŠ, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892.

BATHA, B., Připíjení mládenecké v šence pannám družičkám při veselí svatebním v Holomouci 1775, lidová četba, *Český lid*, XIX., Praha, 1910, s. 445 – 447.

BOLOGNE, J. C., *Svatby, Dějiny svatebních obřadů na Západě*, Praha, 1997.

BRABCOVÁ, R., *Svatba jako přechodový rituál*, postupová práce z r. 2008/2009 obhájená na Ústavu etnologie na FF UK v Praze.

BROUČEK, S. – JEŘÁBEK, R. a kol., *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, Lidová kultura*, Praha – Brno, 2007.

BUZEK, L. – LANGER, J., *Valašské muzeum (Oživené chalupy a lidé)*, Ostrava, 1975.

CVRČEK, J., Bzenecko (Lidopisné obrázky z moravského Slovácka), *Český lid*, XIV., Praha, 1905, s. 273 – 277.

FROLEC, V. - TOMES, J., *Masopustní tradice*, Brno, 1979.

FROLEC, V., *Čas života (Rodinné a společenské svátky v životě člověka)*, Brno, 1985.

FROLEC, V., *Svatební obřad (Současný stav a proměny)*, Brno, 1983.

GENNEP, A. van, *Přechodové rituály*, Praha, 1997.

HRUBÝ, K. O. – REICHMANN, V. - TOMEČEK, J., *Valašská suita*, Brno – Ostrava, 1966.

JANČÁŘ, J. s kol., *Vlastivěda moravská (Země a lid), Lidová kultura na Moravě*, Brno – Strážnice, 2000.

KRETZ, F., Hornácká svatba, *Český lid*, XI., Praha, 1902, s. 18 – 21.

MACHEK, V., *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha, 1968.

MELICHARČÍK, A., *Československá vlastivěda díl III, Lidová kultura*, Praha, 1968.

PARGAČ, J., *Příspěvky k sociálně kulturní problematice uzavírání manželství na moravsko-slovenském pomezí*, diplomová práce z roku 1973 obhájená na FF UK v Praze.

PŘÍKRYL, F., *Záhorská svatba na Moravě, Český lid*, XVII., Praha, 1908, s. 228 – 234.

SMAHEL, R., *Valašské muzeum v přírodě*, Ostrava, 1976.

SVACHINA, R., *Chodská svatba*, Karlovy Vary, 1959.

ŠTĚPÁNOVÁ, I., *Člověk a lidová kultura: Člověk a lidový oděv – lidový oděv v životě člověka*, Brno, 2005.

ŠTIKA, J., *Lidová strava na Valašsku*, Ostrava, 1980.

TOMÁŠOVÁ, E., *Svatební praporce z oblasti českého a moravského Horácka*, bakalářská práce obhájená na Ústavu evropské etnologie FF MU v Brně v roce 2005.

VÁCLAVEK, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892.

VAVÁK, F. J., *Smlouvy a chvalitebné řeči svatební pro družbu a svatebčany*, Jindřichův Hradec, 1765.

VAVÁK, F. J., *Smlouvy aneb chvalitebné řeči svatební pro družbu, neb držitele svatby*, Litomyšl, 1851.

VICHERKOVÁ, H., *Svadba a rodina v životě slovenských komunit rumunského rudohoria: osady Stará Huta a Sočok*, diplomová práce obhájená na Ústavu etnologie FF UK v Praze v roce 1998.

VILÍMEK, J. R. – KAIZL, J., *Athenaeum*, IX., Praha, 1892.

ZÍBRT, Č., *Staročeská svatba*, Praha, 1929.

Internetové odkazy

http://www.risy.cz/historie_valasska_cz <březen 2010>

<http://konopky.ic.cz/upload/Image/kroj11.jpg> <listopad 2008>

http://na.nulk.cz/1977/1/1_034.jpg <listopad 2008>

<http://www.ceskesvatby.cz> <listopad 2008>

http://www.valassko-hornovsacko.cz/public/Image/eu/mistni_akcni_skupina.jpg <únor 2010>

<http://www.jiznivalassko.cz/> <únor 2010>

<http://tyfoza.no-ip.com/ceskylid/index.htm> <březen 2010>

<http://www.libri.cz/databaze/kdo18/list.php?od=h> <březen 2010>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Hlavni_strana <březen 2010>

<http://www.susen.cz/images/clanky/mapa.jpg> <květen 2010>

PŘÍLOHA

Příloha č. 1

Svatební písně zpívané *po zdavkách*

Opis písní z publikace Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 31.

Zpěv - družičky:

*Lásko, lásko kupovaná,
nejsi, nejsi nikdá stálá;
ale je stálejší
moje nejmilejší,
šťólú, šťólú, zavázaná.*

Zpěv - okolní lid:

*Či je to svatbička,
či je to veselí?
To teho synečka,
co se něška žení.*

*Ushla nam hrušečka
už nébudě rodiť, nebudeš, synečku,
za děvčaty chodiť.*

Opis písní z publikace Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 45 - 47.

Zpěv - vdané ženy touto písní vítaly nevěstu mezi sebe:

*1. Už si, Haničko, už si naša, už si naša,
už ťa vedeme od sobáša, od sobáša.*

*2. Plač ty, Haničko, plač ty hodně, plač ty hodně
co bysi měla krávy dojné, krávy dojné.*

3. *Plač ty, Haničko, ešče více, ešče více,
co bysi měla jalovice, jalovice.*

Zpěv – družičky k ženichovi:

1. *Sloboda, sloboda, kemu je Pámbu dá?
Nedá ju každému, z tisíca jednomú.*

2. *Dyby mně Pámbu dal, slobodu navrátil,
já bych sa neženíl, dyby mně zaplatíl.*

*Jak sa synek ožení,
nastane mu súžení,
přestane mu na muzigu chodění.*

Svatební písně zpívané při čepení nevěsty

Opis písní z Bartoš, F., *Moravská svatba*, Praha, 1892, s. 56. – 58.

Zpěv – vdané ženy:

*Přines nám, synečku, vína žbán,
začepíme tobě tulipán,
za stolem na lavce,
nebude pohlídat na chlapce.*

*Přines nám, synečku, skleničku,
začepíme tobě ženičku,*

*za stolem na lavce,
nebude pohlídat na chlapce.*

Zpěv – vdané ženy při odebírání věnečku z nevěstiny hlavy:

*Věj, větríčku, po dolině,
pe téj drobněj jatelině.*

*Jatelina prokvétala,
máti céru zapletala.*

*Nezapletaj mňa, matičko,
ne na tuho, ne na tuho.*

*Nebudem já, má matičko,
vaša dlúho, vaše dlúho.*

*Lež já budem, má matičko,
šohajkova mladá žena.*

Opis písní z Václavěk, M., Valašská svatba, Telč, 1892, s. 75 – 76.

Zpěv – vdané ženy:

*1. Pones Janičku [: pones rúšku :],
už já nebudu [: věc za družku :].*

*2. Co bys Haničko [: ešče hcela:]?
Pěkný čepeček [: do kostela :].*

3. Plač ty Haničko, [: plač ty hodně:] atd.

*Šumná sa, Haničko, šumná zdáš,
budeš-i taková, až sa vdáš?
Ešče pěknější, můj najmilejší,
až na mně čepeček uhlídáš.*

Příloha č. 2

Svatební řeči

Ukázková komparace dat z

Vavák, F. J., *Smlouvy a chvalitebné řeči*
svatební pro družbu a svatebčany, Jindřichův Hradec, 1765

a

Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892.

Družbovy řeči při zvaní na svatbu:

F. J. Vavák:

*Vzácně vážený pane hospodáři! Uctivě žádám, abyste toto mé vstoupení s tímto poctivým mládencem do příbytku vašeho v dobré obrátil, při čemž přejeme vám od Pána Boha všemohoucího požehnání, zdraví a prospěch duše i těla, a při všem jeho svatou pomoc a ochranu, spolu s nejmilejší vaší paní hospodyní, dítkami a všemi v domě se vynacházejícími.*¹⁹⁴

M. Václavek:

*Však věříme, pane hospodáři, že nám za zlé míti nebudete, že jsme do vašeho poctivého příbytku vkročili; my pak jsme to ze své vůle neučinili, ale předně z vůle Boží a potom z dožádání mladých ženichů, jménem ženicha a nevěsty N. N., kdežto oni sobě umínili, svůj stav svobodný proměnit a do stavu manželského pořádně vkročit, dá-li nám Pán Bůh dočekať dne N. N. do chrámu Páně k potvrzení toho manželského stavu....*¹⁹⁵

Družbovy řeči vykonávané o svatební hostině:

F. J. Vavák:

Slovutní, mnoho vzácní páni, vysoce vážené paní, vzácní a šlechtění mládenci a panny, sumou všickni zde přítomní laskaví a milí páni hosté! Pan otec a paní máteř, též pan ženich a panna nevěsta, laskavě a přátelsky vás vítají z chrámu Páně

¹⁹⁴ Vavák, F. J., *Smlouvy a chvalitebné řeči svatební pro družbu a svatebčany*, Jindřichův Hradec, 1765, s. 17.

¹⁹⁵ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 15.

*do tohoto příbytku, při tom všem uctivě děkují, že jste se za osobu jejich nestyděli a tento dnešní manželský sňatek, i tuto tabuli svými vysoce váženými osobami ozdobili, za kteroužto jim prokázanou lásku chtějí se zase vším dobrým odměniti a zvláště v podobném způsobu vynahraditi....*¹⁹⁶

M. Václavek:

*Nejmilejší přátelé! Prve nežli těchto darů, kterých nám Pámbu skrze tyto naše přátele požehnati ráčil, požívati budeme, pomodlíme se. Nebo sv. Pavel ke korintským křesťanům takto píše: Bud'to, že jíte nebo pijete, nebo cokoli činíte, všechno ke slávě Boží činite! Pane Bože a Otče náš nebeský, vzdáváme Tobě věčnou chválu i díkyčinění za Tvé drahé dary....*¹⁹⁷

¹⁹⁶ Vavák, F. J., *Smlouvy a chvalitebné řeči svatební pro družbu a svatebčany*, Jindřichův Hradec, 1765, s. 32

¹⁹⁷ Václavek, M., *Valašská svatba*, Telč, 1892, s. 59.